

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

INVENTARISATIE
JOODS CULTUURHISTORISCH
ERFGOED

STADSDEEL CENTRUM AMSTERDAM

**INVENTARISATIE
JOODS CULTUURHISTORISCH
ERFGOED
STADSDEEL CENTRUM AMSTERDAM**

© Bureau Monumenten en Archeologie

**Herengracht 482
1017 CB Amsterdam**

**Postbus 10718
1001 ES Amsterdam
Telefoon 2514900**

**www.bma.amsterdam.nl
bma@bma.dmb.amsterdam.nl**

BMA is onderdeel van de Dienst Milieu en Bouwtoezicht

**INVENTARISATIE JOODS CULTUURHISTORISCH ERFGOED
STADSDEEL CENTRUM AMSTERDAM**

**Bureau Monumenten & Archeologie Amsterdam
Mei 2008**

***"Gij, die de grachten van onze oude Jodenbuurt doorloopt, bedenkt,
dat gij een nieuw Pompeji bezoekt".***

Prof. Dr. J.A. van Praag

Foto cover: de voormalige Portugees-Israëlitische vleeshal uit 1883 in de Nieuwe Kerkstraat. Gesloopt in 1959 t.b.v. doorgang naar het parkeerterrein van gebouw Metropool aan de Weesperstraat

**© Bureau Monumenten & Archeologie Amsterdam
Naomi Koster/Jeroen Schilt
Mei 2008**

PROJECT INVENTARISATIE JOODS CULTUURHISTORISCH ERFGOED STADSDEEL CENTRUM AMSTERDAM

Inhoudsopgave

Deel I

Inleiding

Conclusies en aanbevelingen

Historisch kader

Bewoningsgeschiedenis jodenbuurt

Calendarium

Geraadpleegde literatuur

Bronnen/Websites/Foto's

Deel II

Gegevens geïnventariseerde objecten: aandachtslijst joods cultuurhistorisch erfgoed

Deel I

Inleiding

Conclusies en aanbevelingen

Historisch kader

Bewoningsgeschiedenis jodenbuurt

Calendarium

Geraadpleegde literatuur

Bronnen/Websites/Foto's

Sloop van de voormalige Talmoed Torahschool met synagoge - later in gebruik als crèche - aan de Plantage Middenlaan, 1976

PROJECT INVENTARISATIE JOODS CULTUURHISTORISCH ERFGOED

Inleiding

1. De directe aanleiding tot het voorliggende rapport vormde de dreigende sloop eind jaren negentig van een flink deel van de 19e eeuwse woonbebouwing aan de Professor Tulpstraat ten behoeve van een grootschalig nieuwbouwproject van Delta Lloyd Vastgoed. Van verschillende kanten werd met verontrusting gewezen op het feit dat deze straat, gelegen tegenover het Amstel Hotel, toch belangrijk joods cultuurhistorisch erfgoed belichaamde. Niet eens zozeer omdat de straat deel uitmaakt van een van de eerste stadsuitbreidingsplannen van de vermaarde Samuel Sarphati, maar vooral omdat zich tegen het einde van de 19e eeuw steeds meer joodse diamantairs in de straat vestigden, zodat hier een voornaam centrum van de joodse diamanthandel ontstond. Een van deze diamantairs was M. Saks die in de jaren twintig zijn twee naast elkaar gelegen panden ingrijpend liet verbouwen door de belangrijke Amsterdamse en joodse architect Harry Elte, hoofdarchitect van de Joodse Gemeente en vooral bekend van de synagoge op het Jacob Obrechtplein. Elte zelf was met zijn bureau sinds 1917 in een pand aan de overzijde van de straat gevestigd. Andere nagelaten joodse sporen in de straat waren tijdens de bezetting het kantoor van de coördinatie-commissie voor het joods onderwijs van de Joodse Raad en na de oorlog de hoofdvestiging van het herrezen Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap (NIK). Uiteindelijk heeft de vereniging *Behoudt De Tulp*, krachtig ondersteund door de architecten Izak en Cootje Salomons, historicus Salvador Bloemgarten, econoom Arnold Heertje en NIK-secretaris Ruben Vis, zich met succes beijverd voor het behoud en herstel van de bebouwing aan de Professor Tulpstraat. Mede ook dankzij de inzet van het gemeentebestuur en de bereidheid van de ontwikkelaar om de plannen aan te passen zijn de panden gerenoveerd en, zoals het interieur van de panden van Saks, deels zelfs gerestaureerd, met als gevolg dat de nummers 2-28 werden aangewezen als gemeentelijk monument. Door deze kwestie kwam de prangende vraag naar boven welke (gemeentelijke) instantie nu eigenlijk het voortouw zou kunnen en moeten nemen in het verwerven van kennis gericht op het omgaan met en het eventuele beschermen van joods cultuurhistorisch erfgoed in de gebouwde omgeving. Daarbij waren de ogen gericht op het Bureau Monumenten en Archeologie (BMA), toen nog Bureau Monumentenzorg.
2. Juist omdat Monumentenzorg voorafgaand aan de gerezen kwestie rond de Professor Tulpstraat in het relatief beperkte onderzoekskader van het op architectonische verschijningsvorm (gevels, stadsbeeld) gerichte Gemeentelijk Monumentenproject Centrum had aangegeven de bebouwing niet zodanig bijzonder te vinden dat deze op de monumentenlijst geplaatst zou moeten worden, voelde BMA zich geroepen om de vraag serieus te nemen en met een voorstel te komen voor een stadsbrede inventarisatie van wat Joods Cultureel, of beter: Cultuurhistorisch Erfgoed is gaan heten. In 2003 werd dit aan de stadsdelen voorgelegd met een globaal plan van aanpak waarbij naast het inventariseren en het beter in beeld krijgen van de meer en minder bekende monumentale bouwwerken die duidelijk verbonden zijn met de joodse cultuur en cultuurhistorische nalatenschap aan Amsterdam (synagogen, zorginstellingen, diamantindustrie, winkelbedrijven), vooral ook de bewoningsgeschiedenis in

relatie tot de opeenvolgende uitbreidingen van de stad aan bod zou moeten komen (buurten, straten). Daarom is het tot op zekere hoogte jammer dat in 2005 alleen het stadsdeel Amsterdam Centrum de opdracht heeft verstrekt om de inventarisatie ook daadwerkelijk uit te voeren; de andere stadsdelen kenden het project inhoudelijk noch financieel een hoge prioriteit toe en wachtten voorlopig liever af. Dat is achteraf eigenlijk alleen maar verstandig gebleken, voor BMA om te kunnen proefdraaien en voor de stadsdelen omdat een flink deel van het nodige algemene onderzoek nu toch al gedaan is.

3. De vraag hoe deze inventarisatie nu precies aan te pakken was geen sinecure. Amsterdam is in al zijn voegen immers zodanig doordeesemd van joodse invloeden dat het zinloos, ondoenlijk en vooral ook ongewenst is om de stad, bijvoorbeeld aan de hand van de Amsterdamse adresboeken die tot 1940 ruim een eeuw zijn bijgehouden, straat voor straat en pand voor pand op aantoonbare joodse (bewonings)sporen uiteen te rafelen. Zo zou er volstrekt onbedoeld iets kunnen ontstaan dat zweemt naar de beruchte politiekaart uit 1942, waarop met stippen het aantal joodse bewoners per buurt is aangegeven. Een dergelijke statistische vorm van onderzoek zou met andere woorden een merkwaardige bijmaak kunnen krijgen, die haaks staat op dat wat algemeen nu juist gezien wordt als een van de bijzondere kenmerken van Amsterdam: dat joden zich hier met uitzondering van de bezettingsperiode altijd tamelijk vrij en ongestoord hebben kunnen bewegen en ontwikkelen en dat vanaf het eind van de 19e eeuw het toenemend aantal volledig geïntegreerde en geseclariseerde joden een belangrijke rol heeft gespeeld in het politiek-bestuurlijke bestel en zodoende heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de moderne sociaal-democratische maatschappij-inrichting. De angst voor een ongewenste stigmatiserende bijwerking van het beoogde onderzoeksproject was ook de eerste reactie van Edward van Voolen, conservator van het Joods Historisch Museum (JHM), zodat het museum aanvankelijk enige terughoudendheid jegens het project betrachtte. Ten behoeve van het in kaart willen brengen van de joodse bewoningsgeschiedenis verwees Van Voolen naar de toen net nieuwe en meer dan indrukwekkende website *Digitaal Monument Joodse Gemeenschap in Nederland*, die aan de hand van de op last van de Duitse bezetter in 1941 aangelegde gemeentelijsten van joodse inwoners, een pijnlijk nauwkeurige reconstructie geeft van wie precies waar woonde, vlak voordat de eerste grote deportaties zouden aanvangen. Voor zover bekend aangevuld met gegevens over onder andere gezinssamenstelling, beroep en concentratiekampbestemming, kan gezocht worden op familienaam en adres, waarmee een lugubere virtuele wandeling door vooroorlogs Amsterdam gemaakt kan worden die de joodse bewoningsgeschiedenis treffend in beeld brengt; straat na straat, pand na pand. BMA heeft toen toch even getwijfeld aan nut, noodzaak en wenselijkheid van het project. In de overtuiging dat een zorgvuldige omgang met het (gebouwde) verleden, hoe gevoelig ook, van groot maatschappelijk belang is en dus gebaat is met adequate cultuurhistorische kennis, heeft BMA de opdracht niet teruggeven, maar wel gezocht naar een globalere opzet.
4. Om enige grip te krijgen op de geschiedenis en de bestaande kennis van joods Amsterdam is gestart met een 'quick-scan' literatuuronderzoek, van Olfert Dapper's *Historische beschrijving der stad Amsterdam* uit 1663, tot het recent verschenen eerste deel van de biografie *Jaap en Ischa Meijer* van Evelien Gans

(2007). Een rijk en uiterst gevarieerd aanbod waarmee een nauwgezette reconstructie van het joodse leven in Amsterdam te maken is, gebaseerd op gedetailleerde chronikeurachtige beschrijvingen en herinneringen, historische overzichtswerken over het jodendom in Nederland en onderzoek van historici, sociologen en economen naar specifieke onderwerpen, zoals het joodse onderwijssysteem, de vraag of de oude jodenbuurt nu wel of niet als ghetto kon worden bestempeld en het fenomeen van de *chewre-sjoeltjes*. Om in dit literatuuraanbod niet te verdrinken is daarbij steeds voor ogen gehouden dat de essentie van de onderzoeksopdracht was het (beter) in kaart brengen van de gebouwde omgeving in relatie tot de joodse cultuurhistorische sporen en invloed daarop. Daarbij was met name *Joods Amsterdam* van Stoutenbeek en Vigeveno als gids langs een groot aantal gebouwen, complexen en woonhuizen een behulpzame bron, die tevens de basis zou vormen van het hoofdbestanddeel van dit rapport: de aandachtlijst Joods Cultuurhistorisch Erfgoed. Van invloed op de inhoudelijke aanpak zijn enkele passages van Jaap Meijer in zijn boek *Het Jonas Daniël Meijerplein* geweest (1961). Verwijzend naar zijn *Verdwenen Ghetto*, dat kort na de bevrijding verscheen, stelt hij dat toen alleen met ‘ongebreidelde nostalgie’ en verlangen terug kon worden gekeken naar wat verdwenen was, waarbij de ‘Oude Jodenhoek’ aan weerszijden van de Jodenbreestraat mythische proporties aannam als het romantisch episch centrum van joods Amsterdam. Sindsdien is er volgens Meijer in het kielzog van de oprichting van Israël een welhaast revolutionair nieuw joods elan te bespeuren die de blik naar de toekomst verlegt. Bovendien groeit in Israël een jong joods geslacht op dat zo ver van het ghetto afstaat, dat er niet eens meer spake is van enig begrip en bindingen die zelfs maar in de verte te maken kunnen hebben met heimwee en verlangen. Kortom: de ‘sentimentele sfeertekening’ creëert een beeld van het joodse leven dat in feite niets te maken heeft met ‘joodse cultuurhistorie’. Meijer bevindt zich naar eigen zeggen tussen beide ‘vuren’. Aan de ene kant verheft zich een nieuwe joodse toekomst die lijkt te hebben afgerekend met het lokale verleden van joods Amsterdam en aan de andere kant ontstaat een steeds meer vervlakt beeld van het eenmaal zo bruisende Mokum. Om dat laatste tegen te gaan probeert Meijer als cultuurhistoricus zijn Amsterdam in een minder nostalgisch, reëler perspectief te plaatsen door te wijzen op het feit dat de oude Jodenhoek door de saneringen van Uilenburg, Marken en Rapenburg in wezen al lang voor de oorlog was verdwenen en, in de woorden van J.A. van Praag, beschouwd moest worden als een nieuw Pompeï, welk beeld onbarmhartig onderstreept wordt in de toen-en-nu fotoalbums van M.H. Gans. Door de gestage trek naar andere, nieuwe buurten en wijken sinds het einde van de negentiende eeuw, woonde aan het begin van de bezetting 80% van de circa 80.000 joodse inwoners van Amsterdam inmiddels buiten het centrum, hoofdzakelijk in Oost en Zuid.

5. Met Pompeï in gedachten, dat met de naoorlogse doorbraak van de Weesperstraat, de aanleg van metro en IJ-tunnel, de bouw van het Maupoleum – notabene het centrum van de joodse textielhandel - en de Stopera flink in omvang zou toenemen, was een logische en praktische vervolgstap om de door Stoutenbeek/Vigeveno aangedragen bouwwerken in het centrum te checken met het Amsterdams Monumenten Inventarisatie Systeem (AMIS), de uitgebreide gemeentelijke databank van BMA. Aangezien vrijwel alle bebouwing van voor 1850 rijksmonument is en inmiddels ook een flink aantal monumenten uit de

periode tot 1940 aan ofwel de gemeentelijke ofwel de rijkslijst is toegevoegd, was de kans immers groot dat het merendeel van de gebouwen die op de beoogde aandachtslijst zouden worden opgenomen reeds beschermd was. Dat bleek inderdaad het geval, met als kanttekening dat de meeste bouwwerken niet of nauwelijks beschreven zijn. Tot ongeveer vijftien jaar terug kregen monumenten slechts een globale omschrijving mee in de trant van 'Pand onder lijstgevel; laatste kwart 18^e eeuw' en daarmee was de kous af. Voor een gefundeerd oordeel of een bouwwerk monumentaal genoemd kan worden en ook voor het goed kunnen begeleiden van restauraties en verbouwingsplannen is beslist meer nodig zodat BMA inmiddels uitvoerige gebouwbeschrijvingen maakt - ook van bouwwerken die uiteindelijk geen monument worden - waarin naast het benoemen van de architectonische, architectuurhistorische en stedenbouwkundige aspecten vooral ook getracht wordt de bredere cultuurhistorische context van een bouwwerk na te trekken (opdrachtgever, gebruiker, architect). Deze meer wetenschappelijke aanpak heeft bovendien als meerwaarde dat AMIS op den duur een ongekennde schat aan gegevens zal bevatten die op termijn ook digitaal geraadpleegd kan worden. Zeker ook wanneer de 'oudere' monumenten via een inhaalslag alsnog een serieuze beschrijving krijgen, zodat ook de Portugese synagoge, toch een van de absolute topmonumenten van ons land, meer dan alleen de vermelding van het monumentnummer RM 3716 krijgt. Dankzij de op handen zijnde restauratie wordt daar inmiddels al aan gewerkt.

6. Voorafgaand en tijdens het onderzoek zijn gesprekken gevoerd met personen die door hun betrokkenheid en kennis van joods Amsterdam van grote waarde zijn geweest, zowel voor het scherpen van de geest, als voor het aanreiken van praktische ideeën en informatie. De architecten Fred Schoen en Izak en Cootje Salomons, de historici Evelien Gans en Salvador Bloemgarten en de directeur en museaal leider van het JHM Joël Cahen en Hetty Berg zijn wij daarvoor dan ook zeer dankbaar. Het ondervonden enthousiasme heeft BMA bovendien gesterkt in de mening dat het onderzoek uiteindelijk zou kunnen bijdragen aan het met wat meer egrams behandelen van het joodse erfgoed in de stad. Niet met de bedoeling om in het wilde weg alles te conserveren, maar wel om met het nodige respect in het Pompeï van de oude jodenbuurt enkele stepping-stones in ere te houden die de herinnering aan het verleden afleesbaar houden en ook om ons goed rekenschap te geven van de sociaal-culturele betekenis van de meer homogeen bewaard gebleven straten, buurten en wijken die voor de oorlog grotendeels joods bewoond waren. Daarom is het van belang dat het inventarisatie-onderzoek ook snel wordt uitgebreid naar de stadsdelen en dan met name Oost-Watergraafsmeer, Oud-Zuid en Zuideramstel. Met het oog op de recent in gang gezette 'grote' projecten die vooral de binnenstad betreffen - de Rode Loper, postcode 1012, de herinrichting van de Wibautas (van IJ-tunnel tot Amstelstation) en het (toeristisch) willen verbeteren van de aansluiting van de oostelijke binnenstad/Plantage op zowel de Nieuwmarktbuurt als de omgeving van het Rembrandtplein - kunnen de bevindingen van het voorliggende rapport zeker waardevol zijn.
7. Het resultaat van het inventarisatieproject Joods Cultuurhistorisch Erfgoed bestaat uit een omvangrijke selectie- of aandachtslijst, die wordt voorafgegaan door een beknopt historisch overzicht van de joodse bewoningsgeschiedenis van

Amsterdam en de hierna opgenomen conclusies en aanbevelingen. De aandachtlijst is uiteraard niet uitputtend, maar een eerste selectie van gebouwen die, dikwijls als pars pro toto, zo goed mogelijk alle verschillende aspecten van het joodse leven in Amsterdam vertegenwoordigen en in herinnering houden op het gebied van wonen, werken, onderwijs, religie, ontspanning, zorg, vereniging en, daar valt niet aan te ontkomen, de oorlog. Daarbij is het goed te beseffen dat nogal wat karakteristiek Amsterdams erfgoed te danken is aan joodse opdrachtgevers, ondernemers en instellingen. Van herenhuizen tot volkswoningbouw, van de aanleg van de Sarphatistraat tot Maison de Bonneterie en van de Joodse Invalide tot het Schiller Hotel. Duidelijk is ook dat er op de min of meer specifieke typologie van de grote synagogen na geen sprake is van zoiets als een joodse architectuur, noch van een bepaalde stijlvoorkeur bij joodse opdrachtgevers en architecten. Wat dat betreft ging men gewoon met de heersende tijd en mode mee, geheel geïntegreerd, van het Hollands classicisme tot de Amsterdamse School en van de Lodewijkstijlen tot de Nieuwe Zakelijkheid. Hoewel bouwopdrachten voor religieuze en meer officiële (zorg)instellingen meestal aan joodse architecten werd toebedeeld, net zoals dat gebruikelijk was bij katholieken en protestanten, was dat bij particuliere opdrachten geen uitgemaakte zaak, net zomin als de belangrijke joodse architecten zoals I. Gosschalk, E.M. Rood, J.S. Baars, H. Elte en A. Elzas niet alleen voor joodse opdrachtgevers werkten.

8. De eenvoudig te trekken conclusie is dan ook dat Amsterdam er zonder zijn langdurige joodse bewoningsgeschiedenis beslist anders had uitgezien en mogelijk dus niet die aantrekkingskracht gehad zou hebben die het tot op de dag van vandaag heeft; op bewoners, al dan niet cultuurminnende toeristen en het (internationale) zakenleven. Zonder daar nu al te nadrukkelijk op te willen wijzen, de angst in sommige kringen voor stigmatisering is helaas niet helemaal irreëel, blijft het al met al toch bijzonder dat het Waterlooplein op zich nog steeds een begrip is, half Nederland bij tijd en wijle zijn inkopen in de Bijenkorf doet, aanstaande echtparen nog steeds hun wensenlijstjes bij Metz & Co. deponeren, Angelina Jolie over de rode loper Tuschinski binnenschuifelt en de Rolling Stones met enige regelmaat het halve Amstel Hotel afhuren. Daarvoor mogen wij hen die hier ooit hun Mokum Alf vonden best wel dankbaar zijn.

Conclusies en aanbevelingen

1. Dankzij de langdurige joodse bewoningsgeschiedenis is Amsterdam als stedelijk bouwwerk doortrokken van joods cultuurhistorisch erfgoed. Hoewel dat in algemene termen als bekend mag worden verondersteld, blijkt uit de kwestie rond de Professor Tulpstraat dat de meer specifieke kennis fragmentarisch is en voorbehouden aan een relatief kleine, betrokken kring. Voor een zorgvuldige omgang met de stad is het daarom van belang dat deze kennis breder wordt gedragen, zodat de joodse wortels een volwaardige en vanzelfsprekende cultuurhistorische afwegingsfactor worden, ook of juist bij uiteenlopende (ruimtelijke) vernieuwingsprocessen. Het is nu immers eigenlijk niet goed te begrijpen dat nog in 1979, na het slagveld dat werd aangericht met de doorbraken van ondermeer de Weesper- en Valkenburgerstraat ten behoeve van metro en IJ-tunnel, de synagoge met de bijkans wereldvermaarde crèche tegenover de Hollandse Schouwburg kon worden afgebroken. Uitgerekend het gebouw dat voor iedere Amsterdamse lagere-schoolleraar van nu de eerste indringende bewustmaking is met de vernietiging van de joden. De crèche waaruit honderden joodse baby's en peuters gered werden, was nu zonder twijfel een tweede Anne Frankhuis geweest. Minder eenduidig is wat dat betreft de recente en tamelijk geruisloos voltrokken sloop van de synagoge van de Liberaal Joodse Gemeente aan de J. Soetendorpstraat bij de RAI. Hoewel BMA deze eerste grote naoorlogse synagoge in Nederland cultuurhistorisch en ook architectuurhistorisch bijzonder achtte, stond het daarin min of meer alleen. In joodse kringen rezen echter geen protesten op, bijna integendeel, aangezien de sloop gepaard gaat met de bouw van een nieuwe, grotere en, naar het zich laat aanzien, architectonisch bijzondere synagoge op een nabijgelegen terrein. Een enigszins vergelijkbaar dilemma als dat waarvoor indertijd J. Meijer stond in zijn zoektocht naar de ware 'joodse cultuurhistorie': al dan niet met 'sentiment' omzien naar het verleden of zonder weemoed op weg naar een nieuwe toekomst. Daarover zal gelukkig altijd wel discussie blijven, maar wat BMA betreft niet zonder de daartoe noodzakelijke adequate cultuurhistorische kennis.
2. Een simpele maar wezenlijke aanbeveling is daarom de noodzaak om de basisgegevens van de aandachtlijst Joods Cultuurhistorisch Erfgoed op korte termijn nader uit te werken en deze verkregen kennis in het Amsterdamse Monumenten Informatie Systeem (AMIS) op te nemen.
3. Het zou goed zijn om in overleg met het Joods Historisch Museum de mogelijkheid en wenselijkheid na te gaan van een tentoonstelling/publicatie over het in dit rapport centraal staande joods cultuurhistorisch erfgoed en, praktischer van aard, van het uitbreiden van de bestaande publiekssite tot een digitale cultuurhistorische atlas van joods Amsterdam.
4. In het verlengde daarvan zou zeker overwogen kunnen worden om ook in de openbare ruimte meer aandacht te schenken aan het joods cultuurhistorisch erfgoed door een nader te bepalen aantal gebouwen en plekken van informatie te voorzien in de vorm van (bescheiden) tekstbordjes, foto's, plaquettes of een kunstwerk. Daarvan bestaan reeds diverse voorbeelden die ter inspiratie kunnen dienen, variërend van straatnaamborden met informatie over de naamgever tot het aangeven van de contouren van het voormalige joodse jongensweeshuis in

het plaveisel bij de Stopera. Dit is in wezen precies dezelfde aanbeveling die de franse historicus Christophe de Voogd, oud-directeur van Maison Descartes en docent politicologie in Parijs, heeft gedaan in zijn essay *A safe-deposit? Het cultureel erfgoed van Amsterdam* (2005), geschreven in opdracht van de toenmalige Amsterdamse wethouder van cultuur en monumentenzorg Hannah Belliot. Met het oog op de grote uitdaging voor de toekomst om ervoor te zorgen dat ook jonge en met name nieuwe Amsterdammers zich het cultuurhistorisch erfgoed gaan toeëigenen verwondert hij zich erover dat er in de openbare ruimte zo weinig gedaan wordt met de mogelijkheid om belangrijke cultuurhistorische gebeurtenissen en wetenswaardigheden aan de man te brengen. Die liggen met de talrijke historische gebouwen in de stad immers letterlijk op straat, maar bij het West-Indisch Huis aan de Herenmarkt is bijvoorbeeld nergens een informatiebordje te vinden waarop vermeld staat dat hier in 1625 met de opdracht tot de bouw van het fort Nieuw Amsterdam op het eiland Manhattan het eerste fundament van New York werd gelegd.

5. Om in het Pompeï van de oude jodenbuurt(en) een aantal stepping-stones als tastbare herinnering aan het verleden in ere te houden verdient het aanbeveling in ieder geval het woongebouw Valkenburgerstraat 202-212, het hoekpand Jodenbreestraat/Zwanenburgwal en het Metaarhuis in de Nieuwe Kerkstraat met enige spoed als monument aan te wijzen.
6. Op stedenbouwkundig niveau zou het Pompeï van de oude Jodenhoek en daarmee de historische stadsstructuur baat hebben bij het (visueel) opnieuw aanhechten van de Nieuwe Amstelstraat op de Rapenburgerstraat en bij het verzachten van de verkeersbarrière Valkenburgerstraat/Foeliestraat die het oude Rapenburg letterlijk in tweeën klieft. De herinrichtingsplannen voor het Mr. Visserplein als onderdeel van die voor de hele Wibautas, van IJ-tunnel tot Amstelstation, en de wens van de gemeente om de Plantage/Oostelijke Binnenstad ook toeristisch beter aan te sluiten op het centrum, vormen hiertoe een goede aanleiding.
7. Met het oog op de in gang gezette grote stadsprojecten – herinrichting Wibautas, Wibaut aan de Amstel, Rode Loper, Postcode 1012, toeristische injectie voor de Plantage –, die alle ook in meer of mindere mate gerelateerd zijn aan het joods cultuurhistorisch erfgoed, ligt een meer structurele samenwerking van BMA met het Stadsdeel Centrum, de Dienst Ruimtelijke Ordening, Economische Zaken en de Amsterdam Tourist Board voor de hand.
8. De inventarisatie Joods Cultuurhistorisch Erfgoed vraagt erom te worden voortgezet in de stadsdelen, met name in Oost/Watergraafsmeer, Oud-Zuid en Zuideramstel.

Historisch kader

Komst van de joden naar Amsterdam

Onderstaande tekst is voor een groot deel ontleend aan het hoofdstuk *'De geschiedenis van de joden in Amsterdam'* in Joods Amsterdam van Jan Stoutenbeek en Paul Vigeveno. Deze inleiding op hun boek geeft een compact overzicht van het leven van de joden in Amsterdam. In het jaar 70 A.D. verdreven de Romeinen de joden - na hun opstand tegen het Romeinse gezag - uit Israël. De joden verspreidden zich over het mediterrane gebied en in latere eeuwen ook in West- en Oost-Europa (diaspora = verstrooiing). Vanaf het eind van de 16e eeuw heeft Amsterdam een belangrijke rol in de diaspora gespeeld. Sefardische joden - joden met een Portugese of Spaanse achtergrond - vestigden zich als eersten in Amsterdam. Spaanse joden kwamen in de 15e eeuw in een steeds meer benarde positie: zij moesten zich tot het christendom bekeren (conversos) en werden nauw in de gaten gehouden door de Spaanse inquisitie. In 1492 werd er een koninklijk decreet uitgevaardigd waarin werd bepaald dat de joden zich moesten bekeren tot het christendom en indien zij dit weigerden dat zij het land moesten verlaten. Heftige vervolgingen volgden en vele conversos en de meeste nog overgebleven joden vluchtten naar het zelfstandige buurland Portugal, naar Noord-Afrika, Italië en het Ottomaanse Rijk. In 1548 echter werd ook in Portugal de inquisitie ingevoerd en dit had een grote vluchtelingenstroom tot gevolg, voornamelijk naar Italië en het groeiende Antwerpen. Antwerpen werd hiermee het centrum van de omvangrijke Portugese handelsdiaspora.

In 1580 werden Spanje en Portugal één en kwam er vanuit Portugal een volgende stroom vluchtelingen op gang. Na de val van Antwerpen in 1585 - de Noordelijke Nederlanden waren in opstand gekomen tegen het Spaanse bewind - werd Amsterdam het centrum van de Portugese-joodse diaspora. Amsterdam was vooral aantrekkelijk omdat de stad in korte tijd uitgroeide tot de internationale stapelmarkt voor een groot aantal producten. Met de afkondiging van het 12-jarig bestand in 1612 bloeide de handel met Spanje en Portugal op; de Portugese-joodse handelaren met hun familiecontacten op het Iberisch schiereiland profiteerden hier met name van. Deze familiecontacten bleken belangrijke handelscontacten waardoor een aantal Sefardische joden in de loop van de 17e eeuw een aanzienlijk vermogen wist te vergaren. Voor de stad Amsterdam waren deze Sefardische joden van groot belang omdat zij nieuwe activiteiten meebrachten zoals de handel op Brazilië en West-Indië en de handel in diamant. De suikerhandel was met name in het midden van de 17e eeuw een belangrijke bron van inkomsten voor Amsterdam.

Niet alleen de handel had veel aantrekkingskracht op de Sefardische joden, maar ook het feit dat de tolerantie ten opzichte van hen groot was in Amsterdam; in de Unie van Utrecht (1597) was vastgelegd dat niemand in de Republiek der Verenigde Nederlanden om zijn geloof vervolgd kon worden. In vele andere Europese steden genoten joden geen fundamentele vrijheden. In Amsterdam echter was geen inquisitie, joden konden vrij huwen, er was geen verplicht jodenteken en er was geen ghetto (vergelijk bijvoorbeeld Venetië, waar wél een ommuurd ghetto was en joden verplicht waren een gele muts te dragen). Aanvankelijk leefden de Sefardiem in Amsterdam niet openlijk als joden; zij hadden zich immers moeten bekeren tot het christendom en waren daardoor vaak al meer dan 100 jaar gedwongen te leven als nieuwe christenen. Als christenen hingen zij de Katholieke leer aan wat voor dubbele spanning zorgde: enerzijds ten opzichte van de heersende Calvinistische godsdienst en anderzijds werd de vraag opgeroepen of zij wel echte christenen waren. Het duurde nog tot 1602 voor er voor het eerst sprake was van een Joodse eredienst - dus voordat de nieuwe christenen er voor uitkwamen dat zij in feite joden waren; deze dienst vond plaats in het huis

van Jacob Tirado - waarschijnlijk in de Jonkerstraat - en werd geleid door rabbijn Uri Halevi. De eerste feitelijke erkenning van het jodendom vond plaats in 1614 met de goedkeuring van de aankoop van een stuk grond in Ouderkerk voor het aanleggen van een begraafplaats. De eerste openbare portugese synagoge werd in 1639 ingewijd aan de Houtgracht (nu Waterlooplein). In 1675 werd de nog steeds bestaande en in gebruik zijnde 'Esnoga' ingewijd.

In 1618 brak de 30-jarige oorlog uit in Duitsland en Bohemen; een grote emigratiegolf van asjkenazische (hoog-duitse) joden naar de Nederlanden en speciaal naar Amsterdam kwam hiermee op gang. In Amsterdam traden zij vaak in dienst van welvarende sefardische joden; zij leden een zeer armoedig bestaan. Vanaf het midden van de 17e eeuw groeide hun aantal snel als gevolg van de stroom vluchtelingen die Amsterdam bereikte vanuit Polen, Litouwen en de Oekraïne waar de joden wreed werden vervolgd. In de loop van de 17e eeuw gaan de arme asjkenazische joden de – vaak beter gesitueerde – sefardische joden in aantal ruim overheersen. Bij de in 1797 gehouden volkstelling bleken er in Amsterdam ruim 20.000 hoogduitse en 2.800 portugese joden te wonen (op een totale bevolking van ongeveer 200.000 zielen). Al in 1635 hielden deze asjkenazische of hoogduitse joden hun eerste eredienst ten huize van ene Ansjel Rood op 'Vloonburg'. In 1642 koopt de hoogduitse gemeente een stuk grond in Muiderberg dat gaat dienen als begraafplaats. In 1671 wordt de Grote Sjoel van de hoogduitse gemeente aan het huidige Jonas Daniël Meyerplein ingewijd.

Vrijwel alle Amsterdamse joden woonden samen in één buurt, de buurt waarvan het huidige Waterlooplein het centrum vormde. Eind 18e eeuw was de oppervlakte van deze oude Jodenbuurt nog beduidend kleiner dan in het begin van de 20ste eeuw. De Sint Antoniesbreestraat werd in hoofdzaak door christenen bewoond; alleen het stuk Weesperstraat dat direct grensde aan het Jonas Daniël Meyerplein (toen Deventer Houtmarkt) werd door een joodse meerderheid bewoond. Een echt ghetto was de oude Jodenbuurt niet; de joden hadden zich er vrijwillig gevestigd, wellicht vanwege de aanwezigheid van synagoges maar ook gewoon om onder elkaar te zijn. De buurt is overigens nooit 100% joods bewoond geweest; christenen hebben zich altijd gemengd met de joodse bevolking en joden hebben zich ook elders in Amsterdam gevestigd (bijvoorbeeld in de Jordaan), hoewel die aantallen zeer beperkt zijn gebleven. De bewoningsgeschiedenis van de joden in Amsterdam wordt besproken in het volgende hoofdstuk beginnend op pagina 17 van dit rapport.

De positie van de joden in het Amsterdam van de Gouden Eeuw mag uniek worden genoemd; van een volledige vrijheid was weliswaar geen sprake, maar de joden konden zich toch aanzienlijk vrijer bewegen dan bijna overal elders in Europa waar vervolgingen, discriminatie en ghetto's meer regel dan uitzondering waren.

Positie joden tijdens de Republiek

In 1632 werd bepaald dat *'Burgemeester ende Regeerders der Stad Amsterdam verklaren mits deze te verstaan, dat de joden die binnen deze stede tot burgers aangenomen zijn ofte worden zullen, daardoor niet vermogen zullen eenigerhande Poortersneringe te doen'*. Het was joden weliswaar toegestaan het poorterschap te kopen – bij christenen was het overerfbaar – maar het verschaft hen geen toegang tot de poortersneringen, alle ambachten die in gildeverband werden beoefend. Aangezien het grootste deel van de beroepen in gildeverband was georganiseerd bleef er voor de joden niets anders over dan zich bezig te houden met vele vormen van markt- en straathandel, ongeregelde handel en bedrijvigheid en de geldhandel. Nieuwe ambachten - waarvan er een aantal door de joden zelf geïntroduceerd waren – zoals diamantbewerking, suikerraffinage, zijdenijverheid en tabaksspinnerij werden door de joden uitgeoefend maar met de beperking dat zij geen winkels mochten hebben. In Amsterdam werd

niet altijd even streng de hand gehouden aan de naleving van bovenstaande bepalingen, maar het grootste deel van de joden leefde toch in grote armoede. Met name de hoogduitse joden waren er erg slecht aan toe.

Op bestuurlijk gebied waren de joden in de 17e en 18e eeuw autonoom; ze werden door de rest van de bevolking gezien als vreemdelingen of een eigen 'natie' met een eigen taal, religie, cultuur en bestuur. Parnassiem bestuurden de gemeentes, die hun inkomsten kregen uit belastingen, contributies, offergelden en boetes. De gemeentes waren financieel zelfstandig, maar in de regel wel sterk afhankelijk van een aantal welgestelde leden. De zorg voor de armen was een interne joodse aangelegenheid. De Verlichting bracht hierin verandering: er kwam meer aandacht voor de gemeenschappelijke moraal van de verschillende religies waardoor de joden meer en beter door hun christelijke omgeving werden geaccepteerd. Ook de joden zelf neigden meer naar integratie en assimilatie, hoewel dit laatste fenomeen in het jodendom een beladen begrip is. Een kleine elite van verlichte joden maakte zich sterk voor de emancipatie of 'burgerlijke gelijkstelling' van de joden, die uiteindelijk tot stand kwam in 1796 door het idee van 'vrijheid, gelijkheid en broederschap' van de Franse Revolutie. De autonomie van de joodse gemeentes was hiermee ten einde; de macht van de parnassiem werd ingeperkt en de overheid ging zich op grote schaal bemoeien met interne joodse aangelegenheden op het gebied van bestuur, onderwijs en cultuur. Een grotere individuele vrijheid viel de joden nu wel te beurt; dit betekende in de praktijk echter niet dat zij op basis van gelijkheid konden leven en functioneren. Het bleef hen bijvoorbeeld verboden lid te worden van een groot aantal gilden en beroepsverenigingen; hoog opgeleide joden vestigden zich in vrije beroepen, laag of niet opgeleide joden bleven werken als venters en/of marktkooplieden.

Positie joden in Koninkrijk der Nederlanden

Het eerste deel van de 19e eeuw stond voor de joden in het teken van voortdurende armoede en economische uitsluiting enerzijds – zie hierboven - en formele gelijkberechtiging en grote staatsbemoeienis met interne joodse aangelegenheden anderzijds. Het Ministerie van Erediensten controleerde vele aspecten van het jodendom en het beleid was erop gericht het jodendom zoveel mogelijk een religieuze aangelegenheid te laten zijn. In 1817 werd het besluit uitgevaardigd het Nederlands als voertaal in te voeren in het joodse onderwijs en in de erediensten: het aloude jiddisj verdween hiermee uit het dagelijks joodse leven. Het joodse proletariaat kwam hierdoor snel onder invloed van de door de overheid opgelegde integratie; de orthodoxie verzette zich hier heftig tegen en trachtte te leven naar de normen van vóór de emancipatie. Hiermee werd de basis gelegd voor de uiteindelijke vervreemding van het proletariaat van zowel de bourgeoisie als van de orthodoxie.

De Grondwet van 1848 bevatte een strikte scheiding van kerk en staat; de bemoeienis van het Ministerie van Erediensten met het jodendom verviel hierdoor. De Schoolwet van 1857 bepaalde dat het toegestaan was bijzondere scholen op te richten, maar zonder enkele vorm van subsidie; het joodse onderwijs ging snel bijna geheel ten onder. Joodse kinderen gingen voortaan naar openbare scholen en genoten na schooltijd joods onderwijs. Ook in de sjoeldiensten vonden veranderingen plaats die de integratie moesten bevorderen; joden integreerden geleidelijk in de Nederlandse samenleving en de band met joodse tradities en cultuur werd steeds zwakker bij het grootste deel van de – niet-orthodoxe - joodse bevolking.

De burgerlijke gelijkstelling van de joden had het mogelijk gemaakt dat zij zich overal in Nederland konden vestigen; een aanzienlijk aantal joden verliet het verpauperde Amsterdam om in de mediene – de provincie – een bestaan op te bouwen. De joden in Amsterdam bleven

ondanks de emancipatie actief in hun traditionele beroepen. Zij bleven bij elkaar wonen in hun eigen buurt en bleven vasthouden aan hun eigen taal, dialect en religieuze voorschriften. De armoede onder deze groep bleef tot ver in de 19e eeuw groot. 78% van de Asjkenazische joden leefde in 1820 van de bedeling, in 1849 was dit nog 55% (tegenover 20% van de niet-joodse bevolking).

Rond 1860 trok de economie in Amsterdam aan; de joden profiteerden hier indirect van doordat de koopkracht van de bevolking steeg en oude joodse activiteiten een nieuwe bloei konden doormaken. In de jaren die daarop volgden maakte de joodse gemeenschap in Nederland, en vooral het deel dat in Amsterdam woonde, een snelle ontwikkeling door. Een bloeiperiode in de diamantindustrie in de eerste helft van de jaren zeventig (de Kaapse Tijd) ging hand in hand met de toename van het aantal joodse kinderen op openbare scholen; duizenden gezinnen konden het proletariaat ontvluchten en een beter bestaan opbouwen. Door deze ontwikkelingen, met name in de diamant-, sigaren-, en confectie-industrie en door de opkomst van het socialisme kreeg deze groep de kans zich te ontplooien en te stijgen op de sociale ladder. Hiermee werd de basis gelegd voor de emancipatie van de onderste lagen van de joodse bevolking.

Tegenover de grote groep arme joden die vooral als straathandelaren het beeld van de joodse kleinhandelaar bepaalden, stonden ook grote economische successen. Joodse kleinhandelaars in gebreide goederen, manufacturen, enzovoort groeiden uit tot gerenommeerde warenhuizen als Maison de Bonneterie (familie Cohen), Gebr. Gerzon, De Bijenkorf (families Goudsmit en Isaac) en Hirsch & Cie (families Kahn en Berg). In de financiële wereld (banken en effectenhandel) speelden joden eveneens een niet onbelangrijke rol (Van Nierop, Rosenthal, Texeira de Mattos, Wertheim). Joden werden ook actief in tal van intellectuele beroepen; een relatief hoog aantal academici was joods. Dit hield waarschijnlijk verband met de joodse traditie waarin 'leren' (leren) positief gewaardeerd werd.

Het religieuze en kerkelijke leven van de Nederlandse joden stond in deze periode meer dan ooit in het teken van assimilatie en secularisatie. De spanningen die dit met zich meebracht worden goed geïllustreerd door een gecompliceerd samenspel van meestal geassimileerde en gesecculariseerde bestuurders uit de gegoede burgerij, orthodoxe rabbijnen en het afnemende aantal – meestal arme – gelovigen. A.C. Wertheim, prototype van de geassimileerde en in hoge mate gesecculariseerde jood, vrijmetselaar en voorzitter van de Nederlands-Israëlitische Hoofdsynagoge in Amsterdam en J.H. Dünner, orthodox, rector van het Nederlands-Israëlitisch Seminarium en opperrabbin van Noord-Holland, verpersoonlijken deze ingewikkelde relatie.

In de politiek waren joden actief in diverse liberale en socialistische partijen; in het begin van de jaren '30 telde Amsterdam zes wethouders, waarvan er vier joods waren: E.J. Abrahams van de vrijzinnig-democraten en Emanuel Boekman, S.R. (Monne) de Miranda en Eduard Polak voor de sociaal-democraten. De politieke activiteiten van joden in zowel de behoudende als de vooruitstrevende liberale partijen sloten direct aan bij de individuele ontplooiing van leden van de joodse bourgeoisie die ook al op economische gebied zichtbaar was geweest. Nieuw echter was de opvallende rol van sommige joden in de socialistische arbeidersbeweging aan het einde van de 19e en begin van de 20ste eeuw. Joden uit de lagere sociale groepen vonden er een alternatief voor de sterke standsbepaaldheid van de joodse kerkgenootschappen en de paternalistische houding van vooral de parnassijns (bestuurders). De socialistische arbeidersbeweging bood een kader voor eigen activiteiten en individuele ontplooiing en bleek voor veel joodse arbeiders aantrekkelijker van de oude joodse traditie.

Vooral bij de diamantbewerders was dit heel duidelijk; na de Kaapse Tijd waren zij economisch sterk teruggevallen. De oprichting van de Algemene Nederlandse Diamantbewerders Bond (ANDB, 1894) was in zekere zin hun redding. Joden speelden vanaf het begin een zeer belangrijke rol in de bond en zijn onderafdelingen. Henri Polak (1868-1943), die ook nog actief was in de politiek, was de grote leider. Als een van eerste moderne vakbewegingen heeft de ANDB de joodse arbeiders bewuster gemaakt op politiek, sociaal en cultureel gebied. De bond zorgde niet alleen voor de invoering van de 8-urige werkdag en de week vakantie, maar had ook een bibliotheek en verzorgde cursussen op allerlei gebied. De ANDB was het model voor het in 1905 opgerichte Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) en de meest vooraanstaande leden van de ANDB speelden hierin en in de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP) eveneens een grote rol. Polak behoorde in 1894 tot de oprichters van de SDAP, was partijvoorzitter en lid van de Eerste Kamer. Actief in socialistische kring waren ook de marxistisch geïnspireerde economen S. Kleerekoper en S. de Wolff en de communistische politicus David Wijnkoop.

Opmerkelijk veel musici waren van joodse komaf: Lex van Delden, Sem Dresden, Jo Juda, Bertus van Lier, Rosa Spier, Max Tak en de muziekpedagoog Oskar Back. Van een speciaal joods theater kan niet gesproken worden, al waren er een aantal zeer beroemde kleinkunstenaars en toneelspelers die Amsterdams-joodse humor in hun optredens verwerkten. Bekende namen zijn Louis Davids, Louis de Vries en Esther de Boer-Van Rijk met haar legendarische rol als Kniertje in Heijermans' *Op Hoop van Zegen*.

Kortom: zowel in het economische leven als in de politiek, de maatschappelijke activiteiten en in het culturele leven waren assimilatie en integratie van de joden in de Nederlandse samenleving een opvallende en dominante ontwikkeling; joden leken meer en meer op te gaan in die samenleving. Joodse kerkgenootschappen kregen een vergelijkbare positie als katholieke of protestantse gemeentes; het lidmaatschap van die kerkgenootschappen en maatschappelijke activiteiten op basis van joodse afkomst werden een zaak van persoonlijke keuze en persoonlijke smaak. De Duitse bezetter bestempelde alle joden weer als jood.

Bewoningsgeschiedenis van de jodenbuurt

Oorspronkelijke locatie jodenbuurt

Rond 1578 – Amsterdam gaat na de alteratie over naar de Prins – wordt de stad nog omsloten door de middeleeuwse muur en door de gracht die nu Geldersekade, Kloveniersburgwal, Binnen Amstel en Singel heet. Bij de uitleg van 1585 wordt de Lastage (omgeving Oude Schans, dan al door de Montelbaansvesting beschermd) binnen de stad getrokken. In de omgeving hiervan hebben zich de eerste sefardische joden gevestigd. Dr. J.Meyer schrijft op bladzijde 8 van zijn boekje Het verdwenen ghetto: *'De Montelbaanstoren wordt met name vermeld in het bekende Emdense verhaal over de komst der eerste Marranen. Volgens de kleinzoon van Uri HaLevi zou deze door de portugese joden zelfs "Aarons toren" genoemd zijn.'* Straten waar joden in het prille begin van hun vestiging in Amsterdam woonden waren: Koestraat, Dijkstraat, Keizerstraat, Nieuwmarkt, Jonkerstraat en Boomsloot. Op Vlooyenburg vestigen zich iets later – na de 2e stadsuitleg van 1593 – veel joodse immigranten; dit is het gebied dat wordt ingesloten door de Breedestraat (latere Jodenbreestraat), de Schans (latere Nieuwe Amstelstraat), Binnen Amstel en Zwanenburgwal.

Vestiging joden in Amsterdam

De eerste – spaanse en portugese - joden vestigden zich aan het eind van de 16e eeuw in de oude stad (zie hierboven); kort daarna – na de 2e stadsuitleg van 1593 trokken zij naar de oostzijde van de stad, naar de terreinen die aan het einde van de 16e eeuw bij de stad waren getrokken. Het eiland Vlooyenburg – een van de nieuwe aangeplempte gebieden – werd door middel van bruggen met het vasteland verbonden. Aan de zuidkant bevond zich de Amstel, aan de westkant de Zwanenburgwal en aan de noord- en oostzijde twee haaks op elkaar staande grachten, de Houtgracht en de Leprozengracht. Aan de zijde van de Amstel werd het eiland in de eerste helft van de 17e eeuw nog iets vergroot. In 1602 werd de aangewonnen grond door de Burgemeesters van Amsterdam uitgegeven als houtwallen. Het eiland werd in vier blokken verdeeld door twee elkaar kruisende straten: de Lange Houtstraat en de Korte Houtstraat. In 1617 zijn de Houtstraten nog nauwelijks bewoond; in 1625 is er bijna geen leeg terrein meer te vinden. Er was een woonwijk ontstaan met hier en daar bedrijven. De bewoners waren voor het grootste deel vreemdelingen die huizen zochten en ze in deze buurt vonden. Onder hen vele Marranen, spaanse en portugese joden die onder dwang gedoopt waren en die in het tolerante Amsterdamse klimaat naar hun oorspronkelijke geloof terug konden keren.

Met Vlooyenburg was de basis was gelegd voor de latere jodenbuurt. Joden werden niet gedwongen in deze buurt te gaan wonen: van ghettovorming – zoals bijvoorbeeld in Venetië – was geen sprake. Nieuwe immigranten trokken naar deze buurt om sociale en religieuze redenen: men sprak er dezelfde taal, had dezelfde gewoonten, hield dezelfde rust- en feestdagen. De buurt werd gezien als een vrijwillig gekozen 'nationaal territorium'. De facto was de buurt niet afgesloten, maar in de praktijk bleven de bewoners binnen de grenzen. Een minderheid van christenen bleef in de jodenbuurt wonen en er waren ook joden die zich buiten de buurt vestigden.

Verpaupering zet in

Rond 1620 kwam er – zoals eerder vermeld - een immigratiegolf van hoogduitse joden op gang, over het algemeen arme tot zeer arme mensen. De buurt breidde zich uit naar de Joden Houttuinen, Marken en Uilenburg en later naar de Weesperstraat en de nieuw aangelegde grachten. Het bevolkingsaantal groeide explosief en de woonomstandigheden in de buurt verslechterden zienderogen. Portugese joden die zich een positie hadden weten te verwerven in het handelsverkeer verlieten de jodenbuurt en vestigden zich aan de Nieuwe Heren- en Keizersgracht. Hun plaats werd ingenomen door arme hoogduitse joden. De huizen werden gesplitst; veel mensen woonden samen in één ruimte. Het verarmingsproces in de buurt zette al in de 18e eeuw in. In de loop van de 19e eeuw werden er honderden bedrijven en bedrijfjes gevestigd in de toch al kleine huizen waardoor woon- en werkruimte één werden. De bevolking bleef groeien, het huizenaanbod niet: nog meer mensen moesten samen één ruimte delen.

In 1901 trad de Woningwet in werking: volkshuisvesting was niet meer een zaak van de Rijksoverheid, maar werd een verantwoordelijkheid van de gemeente. Amsterdam liet een onderzoek instellen naar de woonomstandigheden in de stad. De jodenbuurt was er het slechtst aan toe: de bevolkingsdichtheid was er ruim zeven maal groter dan in de hele stad. In de Valkenburgerstraat bijvoorbeeld blijkt uit gemeentelijke statistieken dat er 34 éénkamerwoningen bestonden waarin 6 mensen woonden, 23 met 7 bewoners, 21 met 8, 17 met 9, 8 met 10, 7 met 11 en 2 met maar liefst 12 personen. In sloppen zoals de Wijde Gang in de Joden Houttuinen was de woonsituatie zeker niet beter. De echte krottenbuurten werden gevormd door de Valkenburgerstraat, Uilenburg, Joden Houttuinen, Lange en Korte Houtstraat en het gedeelte Kerkstraat tussen Amstel en Weesperstraat (Joden Kerkstraat). Uilenburg en Valkenburg werden vóór 1926 al gesaneerd. In het saneringsplan uit 1930 voor krotopruijing in de hele stad werd ook een deel van Vlooyenburg onder handen genomen; in de oorlog werden 77 van de 163 hier nog aanwezige percelen vernield. In 1955 werd besloten dat Vlooyenburg de locatie zou worden voor het nieuwe stadhuis.

Vertrek naar andere stadsdelen

Tussen 1870 en 1940 integreerden de joden meer en meer in de Nederlandse en Amsterdamse maatschappij. Vanaf 1870 – wanneer de grote stadsuitbreidingen beginnen – trekken de joden geleidelijk weg uit hun oude buurt (eerste de rijke en daarna de arme), maar zij blijven zo dicht mogelijk in de buurt van het oude joodse centrum. Straten als de Kazernestraat, de Sarphatistraat, de Den Texstraat en de Swammerdamstraat en omgeving trekken eind 19e eeuw veel joodse bewoners; over het algemeen seculiere, geïntegreerde joden die wel vasthouden aan de tradities, hun vrienden en kennissen – veelal - zoeken in joodse kringen maar geen fervente synagogebezoekers zijn, *'een soort gesecculariseerde ghettobuurt der betere standen'* om Jaap Meijer te citeren. In 1940 – bij het uitbreken van de oorlog - woonde de grote meerderheid al niet meer in de oude jodenbuurt; beter gesitueerden waren verhuisd naar Amsterdam Zuid; voor de middenklasse en de laagste inkomens werd Amsterdam Oost (met name de Transvaalbuurt) een nieuwe vestigingsplek.

De situatie van de joden na de oorlog behoeft geen nadere toelichting. De oude jodenbuurt was in 1940 als gevolg van de decentralisatie al lang verdwenen; *"de nieuwe buurten zuid en oost werden ver vóór de oorlog al Ghetto-Oost en Ghetto-Zuid genoemd. Het is en blijft dus een merkwaardig fenomeen dat retrospectief bijna alles wat in de herinnering aan joden in deze stad is blijven voortleven wordt vastgehaakt aan een buurt die hoe leger zij bij nuchtere beschouwing ook in een recent verleden mocht worden, steeds meer wordt vervuld van*

herinnering en beeldvorming, van nostalgie en weemoed. Symbolen blijken sterker dan documenten". (Jaap Meijer)

Langzaam maar zeker heeft het joodse leven in Amsterdam zich weer hersteld. Dat concentreert zich nu met name in Zuid, Buitenveldert en Amstelveen waar verschillende joodse gemeentes – van ultraorthodox tot uiterst liberaal – naast elkaar bestaan. Het Joods Bijzonder Onderwijs mag zich bogen op een groeiend aantal basisschool- en middelbare schoolkinderen. Het leerlingenaantal van het Cheider (zelfstandige orthodoxe school) groeit gestaag. Joodse jeugd- en studentenverenigingen floreren. Ook in de ouderenzorg is goed voorzien: het verzorgingshuis Beth Shalom in Buitenveldert en verpleeghuis in Osdorp biedt hen die de oorlog overleefden en volgende generaties een veilig laatste thuis.

CALENDARIUM t.b.v. project Joods Cultuurhistorisch Erfgoed

Datum	Gebeurtenis
1479	Spaanse inquisitie door Ferdinand en Isabelle geïntroduceerd.
1492	Spaanse koning Ferdinand II van Aragón stelt joden voor keus land te verlaten of christen te worden.
1511	Eerste kolonie van portugese kooplieden in Antwerpen gesticht.
1549	Karel V verbant portugese joden (nieuw-christenen/marranen) uit Antwerpen.
1550	Nieuw-christenen/marranen uit Venetië verbannen.
1578	Alteratie: Amsterdam protestant, katholieken niet langer getolereerd; schuilkerken.
1592	Eerste vestiging portugese nieuw-christenen in Republiek; in hierop volgende 10 tot 15 jaar in Amsterdam.
1593	Begin uitbreiding Amsterdam; joden vestigen zich vrijwillig in nieuwe buurt. Breedestraat en Vloenburg eerste joodse centrum. Vloenburg bestond uit Nieuwe Houtmarkt, Houtgracht, Leprozenburgwal (deze 3 later na demping Waterlooplein), Lange Houtstraat, Korte Houtstraat, Binnen Amstel.
1597	Emanuel Rodrigues Vega mocht als eerste marraan poorterseed afleggen; kreeg hierdoor volledige burgerrecht. Mocht alleen de gereformeerde religie belijden. Unie van Utrecht: niemand mag om zijn geloof vervolgd worden.
1602	Eerste joodse eredienst in huissynagoge van Jacob Tirado op 'Vlooyenburg tegenover de Steenvoetsteeg' geleid door rabbijn Uri ha-Levi. Huissynagoge stond in Jonkerstraat. Bebouwing Vlooyenburg begint.
10 mei 1604	Alkmaar geeft als eerste stad officiële vestigingsvergunning aan joden.
1606	Portugese begraafplaats in Groet bij Alkmaar. Bouw Rembrandthuis.
1608	Vermoedelijke oprichtingsdatum eerste publiek joodse gemeente in Amsterdam Beth Jacob (Huis van Jacob). Historie der Joden van Abraham de Coster gedrukt: gereformeerde vooroordelen tegen joden in druk.
1609	Gemeente Beth Jacob organiseert liefdadigheidsvereniging Bikkoer Choliem (Het Bezoeken van de Zieken).
1609-1621	Twaalfjarig bestand: aantal portugees-joodse rekeninghouders bij Amsterdamse wisselbank verviervoudigt zich: van 24 tot 104.
1612	Ongeveer 500 joden in Amsterdam. Geen toestemming voor bouw synagoge. Tweede joodse gemeente in Amsterdam: Neveh Shalom (Woning des Vredes).

31 jan. 1612	Portugese kooplui sluiten contract voor bouw van synagoge.
1614	Portugese joden kopen stuk grond in Ouderkerk a/d Amstel t.b.v. begraafplaats (gemeentes Beth Jacob en Neveh Shalom). Eerste feitelijke erkenning jodendom.
1615	Staten –Generaal geven opdracht aan pensionarissen van Amsterdam en Rotterdam reglement te ontwerpen waarnaar de joden zich ‘zullen hebben te reguleren’. Beth Jacob en Neveh Shalom besluiten onderwijs samen te verzorgen. Jaar later Talmoed Thora school opgericht. ‘Dotar’ opgericht (Heilig genootschap tot het schenken van een bruidsschat aan weesmeisjes en maagden).
1616	Brief van Amsterdamse rabbijn aan buitenlandse rabbijn waarin hij melding maakt van bouw van kleine synagoge. Oprichting Talmoed Thora school (Studie van de Wet). Zeer beperkt aantal restricties aan joden opgelegd; vanaf dit moment gedroeg magistraat zich alsof joden volle recht op godsdienstuitoefening hadden. Politieke superioriteit van het christendom steeds bevestigd in allerlei maatregelen.
1618	Synagoge van Talmoed Thora aan Houtgracht. Splitsing in Beth Jacob: 3 ^e gemeente Beth Israel (Huis van Israël) ontstaat. Beth Jacob grootste gemeente, dan Beth Israel, dan Neveh Shalom. Dertigjarige oorlog in Duitsland en Bohemen uitgebroken: emigratiegolf naar de Nederlanden komt op gang.
1619	Staten van Holland en West-Friesland besluiten iedere stad vrij te laten joden wel of niet toe te laten of bepaalde voorwaarden aan toelating te verbinden.
1620	Ongeveer 200 portugees-joodse families in Amsterdam. Joodse rekeninghouders bij Amsterdamse wisselbank 114.
1622	Sefardiem moeten in eigen kring belasting gaan heffen om armen te ondersteunen. Met deze gelden werden ‘despachados’ naar andere landen gestuurd bijv. naar Osmaanse rijk, naar Heilige Land, naar Caribisch gebied en vanaf 1748 naar Suriname.
1625	Joodse rekeninghouders bij Amsterdamse wisselbank gezakt naar 76.
1627	Eerste in Amsterdam gedrukte hebreeuwse gebedenboekje door Menasseh Ben Israel voor sefardische gemeente.
1632	Burgemeester van Amsterdam bepaalt dat joden poorterschap kunnen kopen maar geen toegang hebben tot poortersneringen (gilden). Spinoza geboren.
1635	Eerste officiële sjoeldienst Hoogduitse joden gehouden ten huize van Ansjel Rood, Vloornburg.
1637	Oprichting broederschap Ets Haim (Boom des Levens) ter ondersteuning gevorderde studenten Talmoed Thora (Studie van de Wet) school.
1639	Drie Portugese gemeenten verenigen zich tot één. Synagoge aan Houtgracht (nu Waterlooplein) uit 1618 wordt vergroot; in gebruik tot bouw van synagoge in 1675.

1641	Joodse rekeninghouders bij Amsterdamse wisselbank 89.
1642	Menasseh Ben Israel ontvangt Frederik Hendrik in sjoel aan Houtgracht. Asjkenazische gemeente koopt stuk grond in Muiderberg voor begraafplaats. Nunes da Costa komt naar Amsterdam. Sefardiem stichten genootschap Avodat Hesses (Daad van Genade) met als doel asjkenazische armen een vak te leren.
1645	Rabbijn-drukker Menasseh Ben Israel geeft boekje met religieuze gebruiken uit voor Asjkenazische joden. Nunes da Costa door Portugese koning benoemd tot agent van de kroon; later in de adelstand verheven. Woont Nieuwe Herengracht 47.
1646	Isaïc de Pinto arriveert in Holland op vlucht voor Inquisitie. Joodse rekeninghouders bij Amsterdamse wisselbank gestegen naar 197.
1647	Fase van sterke groei zowel portugese als hoogduitse joden breekt aan door einde 80-jarige en 30-jarige oorlogen: Nederlandse stapelmarkt breidt zich sterk uit.
1647-1672	Grootste bloeiperiode in geschiedenis Nederlands-sefardisch jodendom.
1648	Asjkenazische joden krijgen toestemming tot bouw van synagoge.
1649	Katholieke schuilkerk in huis Moyses, later uitgebreid met huis Aäron. Asjkenazim vieren inwijding synagoge aan Houtgracht.
1650-1750	Amsterdam voornaamste centrum Hebreeuwse boekdrukkunst.
1651	Isaïc de Pinto koopt huis in Amsterdam van Jan Janszoon Carel.
27 juli 1656	Ban uitgesproken over Spinoza.
Juli 1657	Resolutie in Staten-Generaal t.a.v. algemeen beleid tot bescherming van lijf en goed van joden. Let op: géén gelijkberechtiging (wering uit gilden etc.)
1662	Start laatste grote stadsuitleg in Gouden Eeuw: ontstaan jodengrachten.
1671	Inwijding Grote Sjoel Hoogduitse gemeente (Daniel Stalpaert architect). Bepaling dat asjkenazische jood die met Spaans of Portugees meisje trouwt niet als lid gemeente wordt beschouwd.
1672	Op totale Amsterdamse bevolking van 180.000 2.500 Portugese joden en 5.000 Duitse en Poolse joden. Armen wonen op Marken en Uilenburg, rijkere in Weesperstraat, Nieuwe Herengracht, Nieuwe Keizersgracht, Nieuwe Prinsengracht. Nieuwe Kerkstraat wordt later straat voor allerarmste Portugese joden.
1675	Portugese synagoge in gebruik genomen.
1685	Inwijding Obbene Sjoel boven vleeshal in Nieuwe Amstelstraat. Joseph Athias (drukker) (1635-1700) laat pand Nieuwe Herengracht 103 bouwen.

1686	David Emanuel de Pinto laat in 1651 door zijn vader gekochte huis drastisch verbouwen.
1673	Boekdrukker Athias en weduwe Schipper gaan samenwerken.
1697	Bepaling uitgevaardigd dat sefardische man die vrouw uit andere etnische joodse groep trouwt uit gemeente wordt verwijderd.
1700	Inwijding Dritt Sjoel in twee huisjes in Nieuwe Amstelstraat. Manuel baron de Belmonte koopt pand Herengracht 586.
1720	Massale instorting effectenmarkt leidt tot toenemende anti-joodse sentimenten.
1724	Sjoel van vereniging tot 'Uithuwelijking van jonge dochteren'; voorloper Uilenburgersjoel van 1766.
1726	Grote migratiestroom van joden uit Oost- en Midden-Europa naar Amsterdam komt op gang.
1730	Inwijding Neie Sjoel in paar verbouwde woningen.
1738	Stichting jongensweeshuis Megadle Jethomien.
1740	Leerlokalen Beth Hamidrasj Ets Haim (Leerhuis Boom des Levens) in Dritt Sjoel gevestigd. Asjkenazische talmoeacademie opgericht.
1749	Portugees gemengd oudeliedenhuis in Weesperstraat gesticht.
1750	Bewoners Sint Antoniebreestraat vragen burgemeesters van Amsterdam om getto voor joden. Verzoek afgewezen.
1751	Pand Nieuwe Herengracht 103 (Athias) wordt door bewoner De Pinto verbouwd tot huidig pand.
1752	Inwijding huidige Neie Sjoel, ontworpen door G.F.Maybaum.
1761	Nederlands Israëlitisch Weesmeisjes Collegie opgericht. Wezen woonden bij familie in huis tot 1861.
1763	Crisis op Amsterdamse beurs treft rijke joden zwaar.
1766	Uilenburgersjoel als 5 ^e synagoge Hoogduitse Gemeente in gebruik genomen.
1769	Joden verdedigen zichzelf in verlichte tijdschriften tegen algemeen heersende vooroordelen.
1773	Opnieuw crisis op beurs die rijke joden zwaar treft.
1777	Dritt Sjoel wordt vervangen door nieuwbouw.
1780-1834	Leven jurist Jonas Daniël Meyer; adviseur Lodewijk Napoleon.
1787	Grand Theatre aan Amstelstraat opent deuren als Hoogduitse Schouwburg.
1794	Vereniging Misjenet Zekeniem (Steun der Ouden) begint oudemannenhuis voor Portugese joden in pand Nieuwe Herengracht 33. Vrouwen gaan naar Amstel 53, hoek Nieuwe Keizersgracht.
1795	Aantal joden in Amsterdam 21.000 op totale bevolking van 218.000. Bedelingscijfers: van totale bevolking 37% bedeed; bij Sefardiem 54%, bij Asjkenaziem 87%. Einde Republiek der Zeven Verenigde Provinciën. Tussen 1795 en 1813 Bataafse en Franse tijd.

1796	Emancipatie van de joden onder invloed van Verlichting. Volledige burgerrechten voor alle religieuze groepen en specifiek voor de joden op 2 september 1796 door Nationale Vergadering van Bataafse Republiek. Afgescheiden gemeente van verlichte joden, Adath Jeshurun (Gemeente Israël) houdt bijeenkomsten in pand Nieuwe Herengracht 43, woonhuis van familie Lopes Suasso.
1796-1813	16 Nieuwe joodse gemeenten in Nederland.
1799	Neie Kille of Adath Jeshurun (Gemeente van Israël – liberale afscheidingsbeweging) krijgt beschikking over pand Rapenburgerstraat 173.
1804	Nederlands Israëlitisch Ziekenhuis gesticht met particuliere gelden op Rapenburgerplein/hoek Rapenburgerstraat.
1806-1810	Lodewijk Napoleon bestuurt Koninkrijk Holland; bemoeit zich intensief met joden.
1808	Neie Kille en traditionelen op last van Lodewijk Napoleon (met bemoeienis van J.D.Meyer) verenigd. Rapenburgersjoel op nummer 173 in gebruik genomen. Later zetel Opperrabinaat.
1814	Willem I benoemt op 26 februari Commissie tot de Zaken der Israëlieten die nieuwe organisatiestructuur joodse gemeenten moest voorbereiden. Op 29 maart installeert hij Vergadering van Notabelen met J.D.Meijer als raadgever voor joodse zaken.
1817	Joods onderwijs en erediensten in Nederlands i.p.v. jiddisch.
1822	Schrijver/dichter Isaïc da Costa en zijn vrouw Hanna Belmote bekeren zich tot Hervormde Kerk. Woont op Nieuwe Herengracht 45.
1829	De Vries en Van Buren beginnen winkel in garen en band in Jodenbreestraat 8.
1832	Apotheek De Castro, Muiderstraat 14, gesticht door Daniël Henriques de Castro (1806-1863).
1832-1897	A.C.Wertheim: lid geïntegreerde joodse elite.
1839	Nederlands Israëlitisch Seminarium (rabbijnenopleiding) gestart in pand Rapenburgerstraat 175-179.
1841	Mozes & Aäronkerk ingewijd. Chewresjoel Neir Mitswoh Wetouro Our (Het Gebod is gelijk een Licht, de Leer gelijk een Vuur) in gebruik genomen in Nieuwe Kerkstraat 26.
1844	Salon des Variétés in Amstelstraat opent deuren.
1845	Broers J. en S. Goudstikker richten kunsthandel op; bedrijf verhuist in 1919 naar Herengracht 458.
1848	Grondwet bevat strikte scheiding kerk en staat; einde bemoeienis Ministerie van Erediensten met jodendom.
1851	Datum op gevelsteen Nieuwe Herengracht 51: gelegd door Ruben Isaïc van Lier.
1854	Joodse zangvereniging 'Oefening baart kunst' opgericht door joodse diamantbewerker.

1857	Schoolwet staat bijzondere scholen toe, maar zonder subsidie. Joods onderwijs gaat snel ten onder.
1859	David Henriques de Castro (1826-1898) koopt pand Nieuwe Herengracht 93.
1860	Economisch herstel Amsterdam begint; joden profiteren indirect doordat koopkracht bevolking stijgt. Stad begint fors uit te breiden.
1861	Nederlands Israëlitisch Meisjesweeshuis geopend in pand Rapenburgerstraat 169-171.
1862	Dr. J.H.Dünner (1833-1911) wordt rector Seminarium.
1865	Nieuw Israëlitisch Weekblad opgericht als tegenhanger van Weekblad voor Israëlieten, een vernieuwingsgezind blad. Jongensweeshuis naar Amstelzijde tot 1943.
1869	Handwerkers Vriendenkring opgericht aan Nieuwe Achtergracht 140-144.
1870	Diamanthausse: Kaapse tijd. Broers Israël, Marcus en Hartog Boas beginnen bedrijf op Nieuwe Keizersgracht 16.
1872	Dr. J.H.Dünner (1833-1911) wordt Opperrabijn van Amsterdam.
1874	Herman Elteschool opgericht aan Nieuwe Achtergracht. In 1920's naar Van Ostadestraat verhuisd.
1876	Joodse zangvereniging 'Oefening baart kunst' richt Plancius op aan Plantage Kerklaan 61. Einde Kaapse tijd. Wolf Streep sticht Amstel Diamonds aan de Amstel, t/o Blauwbrug.
1877	Woonblok Valkenburgerstraat 200-210 gebouwd.
1878	Oprichting vereniging Rino oe-Tefillo (Zang en Gebed) in Nieuwe Kerkstraat 147 (latere Matrozensjoel)
1879	Ingebruikneming diamantslijperij Boas, Uilenburgergracht. Uitbreiding chewresjoel Neir Mitswoh Wetouro Our in Nieuwe Kerkstraat 26. Frascati Theater geopend aan Plantage Middenlaan 8.
1880	Pogroms in Oost-Europa beginnen: veel vluchtelingen naar Amsterdam. George Rosenthal schenkt uitgebreide boekenverzameling van zijn vader Leeser Rosenthal aan stad Amsterdam: Bibliotheca Rosenthaliana.
1881	Centraal Theater in Amstelstraat opent deuren.
1882	De Vries en Van Buren openen nieuw pand Jodenbreestraat 8-12. Demping Houtgracht en Leprozengracht t.b.v. Waterloopleinmarkt. Vereniging Talmoed Thora opent eigen pand op Plantage Middenlaan 31-33 (latere crèche).
1883	Beth Hamidrasj Ets Haim verhuist naar Rapenburgerstraat 109 (vader&zoon Salm architecten). Concertgebouw geopend; Plancius geleidelijk minder belangrijk op muzikaal gebied.

1884	Vereniging Nidchei Jisroeil Jechaneis (de Verdrevenen van Israël zal Hij verenigen) opgericht door Oost-joden.
1885	NIZ verhuist van Rapenburgerplein naar Nieuwe Keizersgracht. PIG neemt pand Rapenburgerplein over tot 1916.
1887	Boas laat op terrein slijperij kleine synagoge bouwen voor vereniging Agoedas Beis Ja'akob (Huis van Jacob). Oprichting Gesticht voor Portugees Israëlitische gehuwde Oudelieden.
15 juni 1887	Eerste steen gelegd van woning bij Sophie Rosenthal Bewaarschool.
1888	Vereniging Rino oe-Tefillo (Zang en Gebed) verhuist uit Nieuwe Kerkstraat naar sjoel op Waterlooplein 10.
1889	Onderwijswet bepaalt dat bijzondere lagere scholen weer beperkt subsidie kunnen krijgen: joodse scholen worden weer gesticht. Vereniging Nidchei Jisroeil Jechaneis (de Verdrevenen van Israël zal Hij verenigen) neemt sjoel in gebruik in Nieuwe Kerkstraat 149, de Russensjoel; aanvankelijk gewoon in woonkamer, vanaf 1910 in echte sjoel. Commissie van diamanthandelaren neemt initiatief om tot eigen gebouw te komen.
1890	Eerste 1 mei bijeenkomst gehouden in Plancius. Plancius decennia lang bolwerk joods socialisme.
1892	Artis Schouwburg (later Hollandsche Schouwburg) geopend.
1894	Oprichting ANDB n.a.v. staking diamantbewerkers. Henri Polak voorzitter tot 1940.
1895	Herman Elte richt vereniging Kennis en Godsvrucht op (joods onderwijs) aan Nieuwe Keizersgracht 54. Handwerkers Vriendenkring neemt initiatief tot oprichting Algemene Amsterdamse Vereeniging voor Genees-, Heel- en Verloskundige Hulp Ziekenzorg: hiermee werd afhankelijkheid van liefdadigheid doorbroken.
1896	Vereniging Rino oe-Tefillo (Zang en Gebed) betreft sjoel in Nieuwe Kerkstraat 147.
1898	A.C.Wertheimpark aangelegd. Kroningsjaar; café De Kroon geopend op Rembrandtplein.
1899	Oprichting Nederlandse Zionistenbond.
1900	Amsterdam telt 60.000 joden, die zich verspreiden over nieuwe arbeiderswijken aan oost- en zuidkant. Armsten bleven in verpauperde jodenbuurt. Opening ANDB gebouw.
1901	Invoering Woningwet; saneringsplan voor Uilenburg. Bouwfonds Handwerkers Vriendenkring opgericht.
1902	Huize Strandens gevestigd in pand Nieuwe Herengracht 103 tot 1921.
1910	Echte Russensjoel in gebruik genomen.

1911	Rabbijn Meyer de Hond richt vereniging 'De Joodse Invalide' op aan Nieuwe Keizersgracht 70. Beurs voor de Diamanthatel opent deuren aan Weesperplein/hoek Nieuwe Achtergracht (G.van Arkel, architect). Maison de Bonneterie geopend.
1913	Plancius verkocht aan J.H.Pimentel: taxibedrijf.
28 okt. 1913	Nieuwe chewresjoel Neir Mitswoh Wetouro Our van Harry Elte in Nieuwe Kerkstraat 10-14 in gebruik genomen.
1914	Bijenkorf geopend.
1915	Zusterhuis bij NIZ aan Nieuwe Keizersgracht gebouwd (Harry Elte architect). Zionistische jeugdvereniging Zichron Ja'akov opgericht in pand Amstel 107: kennis van hebreuws en emigratie naar Palestina bevorderen.
1916	PIG ziekenhuis verhuist van Rapenburgerplein naar Plantage Franschelaan, tegenover ANDB gebouw.
1917	Grondwet en daaruit voortvloeiende Schoolwet van 1920 stelt bijzonder onderwijs financieel gelijk aan openbaar onderwijs.
1919	Vereniging Beis Jisroel (Huis van Israël) gevestigd aan Plantage Parklaan 9: accent op activiteiten voor de jeugd.
1920	Inwerkingtreding Onderwijswet. Gestichtsschool Meisjesweeshuis opgeheven; meisjes naar joodse openbare scholen. Bijzonder onderwijs financieel gelijk aan openbaar onderwijs: joodse onderwijs bloeit weer iets op.
1923	Badhuis Nieuwe Uilenburgerstraat in gebruik genomen.
1924	Katholieke meisjes door kerk verboden bij joden te werken. Jacob Israël de Haan vermoord door joodse activisten in Israël.
1925	Verpleeghuis 'Joodse Invalide' aan Nieuwe Achtergracht 98 vervangt die van Nieuwe Keizersgracht 70. 50% bewoners Plantage Middenlaan joods.
1927	Joodse Meer Uitgebreid Lager Onderwijs (JULO) gaat van start aan Weteringschans. Frascati Theater aan Plantage Middenlaan 8 wordt Rika Hoppertheater (nu Desmet studio).
1929	Palacheschool in Lepelkruisstraat beheerd door vereniging Kennis en Godsvrucht in gebruik genomen. Paleis voor Volksvlijt brandt af.
1930	Joodse HBS aan Nieuwe Herengracht gaat van start. Portugees Israëlitisch Jongensweeshuis Aby Jetoniem (Vader der Wezen) opent deuren aan Plantage Middenlaan 80.
1932	Opening Joods Historisch Museum op zolder Waaggebouw Nieuwmarkt (door wethouder Boekman). Henri Polak ontvangt Eredocoraat in de letteren.
1933	Comité voor Bijzondere Joodsche Belangen bepaalt dat vluchtelingen nederlandse staat geen geld mogen kosten; joden financieren zelf bouw van Westerbork. Zionistische jeugdvereniging Zichron Ja'akov verhuist naar Huize Cats, Plantage Middenlaan 10-12.

1934	Nederlandse afdeling zionistische arbeiderspartij Poale Zion opgericht.
1935	Zionistische jeugdvereniging Zichron Ja'akov verhuist naar verenigingsgebouw Het Schaakhuis, Plantage Franschelaan 14.
1936	L.H. Sarlouis wordt opperrabijn van Amsterdam (in 1943 gedeporteerd).
1937	Joodse Invalide hoek Nieuwe Achtergracht/Weesperplein in gebruik genomen.
1938	Joodse HBS/Lyceum (Maimonides) verhuist naar Stads-timmertuin 2.
Eind 1940	Invoering Ariërverklaring.
1941	Persoonsbewijzen met J ingevoerd.
25 okt. 1941	Instelling Joodsche Raad; hoofdkantoor Nieuwe Keizersgracht 58.
Eind 1941	Beis Jisroeil (Hugo de Vrieshuis) aan Plantage Parklaan 9 wordt afdeling Joodse Raad en Psychiatrisch Consultatie Bureau.
20 jan. 1942	Wannseeconferentie: Endlösung der Judenfrage.
Mei 1942	Dragen jodenster verplicht.
Zomer 1942	Begin razzia's en deportaties.
1947	Monument van Joodse Erkentelijkheid langs Weesperstraat onthuld (Joh.G.Wertheim, beeldhouwer).
1952	Onthulling Dokwerker van Mari Andriessen op J.D. Meyerplein.
1954	Gemeente Amsterdam koopt Uilenburgersjoel: restauratie-atelier.
1962	Hollandsche Schouwburg wordt gedenkplaats.
1973	Joods Lyceum Maimonides verhuist naar Buitenveldert.
1976	Joodse Invalide verhuist van Henri Polaklaan (t/o ANDB) naar Buitenveldert en wordt Beth Shalom. Weesperpleingebouw was na de oorlog te groot voor JI.
1977	'Nooit meer Auschwitz' monument van Jan Wolkers onthuld op Oosterbegraafplaats. Later overgebracht naar Wertheimpark.
1987	Synagogen Asjkenazische gemeente krijgen bestemming van Joods Historisch Museum. Russensjoel in Nieuwe Kerkstraat opnieuw in gebruik genomen door Vereniging Nidchei Jisroeil Jechaneis (de Verdrevenen van Israël zal Hij verenigen).
1997	Uilenburgersjoel door vereniging Beit Ha'Chidush weer als sjoel in gebruik genomen.
1999	Plancius wordt Verzetsmuseum.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Alexander-Knotter M., Jasper Hilligers, Edward van Voolen, De 'joodse' Rembrandt. De mythe ontrafeld, 2007
- Arian, M., 'Vooroorlogse joodse crèche in vol bedrijf', in: Ons Amsterdam, jrg. 47 (1995), nr. 4, pp. 98-102
- Bakker M.M. en F.M. van de Poll, Architectuur en stedenbouw in Amsterdam 1850-1940, 1992
- Bloemgarten, S., J. van Velzen, Joods Amsterdam in een bewogen tijd 1890-1940, 1997
- Blom J.C.H. e.a., Geschiedenis van de Joden in Nederland, 2004
- Boas, Henriëtte, 'Rapenburgerstraat 177, herinneringen van een seminarist' in Hakehilla, vol. 39 (1993) nr. 2 pags 14-18
- Boas, Henriëtte, 'De Weesperbuurt' in Hakehilla, vol. 33 (1987) nr.1 pags 16-23
- Boas, Henriëtte, 'De Weesperbuurt (vervolg)' in Hakehilla, vol. 33 (1988) nr.6 pags 11-12
- Boas, Henriëtte, 'Nogmaals de Weesperbuurt' in Hakehilla, vol. 33 (1988) nr.4 pags 12-14
- Boas, Henriëtte, Terug in de Den Texstraat. De bewoners en de omgeving, 2002
- Bonke, A.J., 'Tot ook zij vertokken... Wel en wee op Vlooienburg', in: Ons Amsterdam, jrg. 40 (1988), nr. 9, pp. 214-220
- Bonke, H., 'Diamantslijperijen' in Amsterdam, het beschouwen waard, 1993
- Bregstein Ph. en Salvador Bloemgarten, Herinnering aan Joods Amsterdam, 1999
- Bregstein Ph., Op zoek naar joods Amsterdam, 1981
- Brugmans H., Geschiedenis van Amsterdam, 1972
- Brugmans H., Geschiedenis der Joden in Nederland, 1940
- Cahen, J.J. en C.J. Roosen, 'en er was nog over', 1985 (fotoboek ter gelegenheid 350-jarig bestaan van Joodse Gemeente Amsterdam)
- Dapper, O., Historische Beschrijving der Stadt Amsterdam, 1663
- Diederiks H., Een stad in verval. Amsterdam omstreeks 1800, 1982
- Engelsdorp Gastelaars R. van, J. Vijgen, M. Wagenaar, 'Jewish Amsterdam 1600-1940: from ghetto to neighbourhoods' in: Immigration et société urbaine en Europe occidentale, XVIe-XXe siècle, 1985
- Gans M.H., De Amsterdamse Jodenhoek in foto's. 1900-1940, 1974
- Gans M.H., De oude Amsterdamse Jodenhoek nu, 1975
- Gans M.H., De Amsterdamsche Jodenhoek in foto's andermaal 1840-1940, 1985
- Gans M.H., Memorboek, 1991
- Geschiedenis van Amsterdam: deel II-2 1650-1813, 2004; deel III 1813-1900, 2006; deel IV 1900-2000, 2007
- Grieken L. van, P.D. Meijer, A. Ringer, Harry Elte, Architect van de joodse gemeenschap tijdens het interbellum, 2001 (BONAS-reeks)
- Heijermans, H. e.a., Ochenebbisj. Verhalen en geintjes over het Amsterdamse getto (1870-1925), 1999
- Heijnen, W., 'Bankiershuis Teixeira de Mattos in de negentiende eeuw' in De Gouden Bocht van Amsterdam, 2006
- Hendriks A. en Jaap van Velzen, Van de Montelbaanstoren naar het Minervaplein. Nieuwe en oude Joodse wijken van Amsterdam 1900-1944, 2004

Herzberg A.J., Brieven aan mijn kleinzoon, 1964
 Hond, Meyer de, Kiekjes, 1926

Kamer van Koophandel Amsterdam, jaarverslag 1895
 Kleerekoper S., 'Het joodse proletariaat in het Amsterdam van de 19^e eeuw', in Studia Rosenthaliana, 1967, I, pags 97-08; II, pags 71-84
 Kuyt J., N. Middelkoop, A. van der Woud, Salm G.B. & A. Salm GBzn, Bouwmeesters van Amsterdam, 1997

Leeuwen W. van, 'Een huis voor de Mammon' in De Sluitsteen, 1996
 Levie T., Van kelder tot grachtenpand. Wonen in Amsterdam in het midden van de 18^e eeuw, 1977
 Levie T. en H. Zandkuyl, Wonen in Amsterdam in de 17^e en 18^e eeuw, 1980
 Leydesdorff S., Wij hebben als mens geleefd: het joodse proletariaat van Amsterdam 1900-1940 (Academisch proefschrift Amsterdam 1987)

Mak G., Een kleine geschiedenis van Amsterdam, 1999
 Mansfeld R.G., Gedenkboek Joodse Invalide 1911-1961, 1962
 Meijer J., Het verdwenen ghetto. Wandelingen door de Amsterdamse Jodenbuurt, 1948
 Meijer J., Het Jonas Daniël Meijerplein, 1961
 Meijer J., Tussen Götterdämmerung en morgenrood. Beschouwingen over Joden in Nederland omstreeks 1900, 1951
 Meijer J., Rapenburgerstraat 177. In herinnering aan Menachem Bolle, 1993
 Michman J., H. Beem, D. Michman, Pinkas, Geschiedenis van de joodse gemeenschap in Nederland, 1999

NEHA, nijverheidsstatistiek Struve en Bekaar voor Noord-Holland 1887-1889,
www.neha.nl/struve/noordholland

Opzeeland Ed van, Ben Bril. Davidster als Ereteken, 2006

Philips S.J., Gedenkboek ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Nederlandsch Israelietisch Armbestuur te Amsterdam: 1825-1925, 1925
 Poons M., 'Bij de sloop van het voormalig Ned. Isr. Ziekenhuis' in Hakehilla, vol. 24 (1979) nr. 7, pags 21-23
 Presser J., Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse jodendom in 1940-1945, 1965

Reijnders C., Van Joodsche Natiën tot Joodsche Nederlanders; een onderzoek naar getto- en assimilatieverschijnselen tussen 1600-1942, 1969
 Reijnders C., Artikelreeks over chewresjoeltjes gepubliceerd in Hakehilla, 1987

Sander, C.A.L., 'Vloonburg', in: Ons Amsterdam, jrg. 9 (1957), nr. 1
 Schilt J., J. van der Werf, Genootschap Architectura et Amicitia, 1992
 Sluyser M., Er groeit gras in de Weesperstraat, 1958
 Sluyser M., Voordat ik het vergeet, 1957
 Sluyser M., Als de dag van gisteren, z.j.
 Sluyser M., Hun lach klinkt van zo ver, z.j.
 Stichting Joods Bijzonder Onderwijs, 'Rosj Pina: gewoon en toch bijzonder'. Uitgave t.g.v. opening nieuwe gebouw aan Nieuw Herlaer in Amsterdam Buitenveldert in 2005

Stichting Joodse Scholengemeenschap J.B.O., 'Geschiedenis samengesteld ter ere van opening nieuwe gebouwen in Amsterdam Buitenveldert in 1973'
 Stoutenbeek J. en P.Vigevano, Joods Amsterdam, 1985
 Stoutenbeek J. en P.Vigevano, Wandelingen door Joods Amsterdam. Een cultuurhistorische gids, 2003

Vaz Dias A.M., Het Amsterdamsche Jodenkwartier, 1937

Vaz Dias A.M., 'Een poging om de Joodsche inwoners van Amsterdam in een ghetto af te zonderen' in NIW september 1937

Vaz Dias A.M., 'Een verzoek om de Joden in Amsterdam een bepaalde woonplaats aan te wijzen', in Amstelodamum 1938, nr. 35, pags 181-203

Vaz Dias A.M., Nieuwe bijdragen tot de geschiedenis der Amsterdamse Hoog-Duitsche Joodse Gemeente, 1939

Vermeer G. en Ben Rebel, d'Ailly's Historische Gids van Amsterdam, 1992

Vigevano P., Het ontstaan van de Jodenbuurt in Amsterdam (Doctoraalscriptie juli 1983)

Vlooyenburgs Verval: de geschiedenis van het Waterlooplein. Catalogus bij tentoonstelling in JHM in 1978

Voolen E. van en P. Meijer, Synagogen van Nederland, 1988

Wagenaar, J., Amsterdam in zyne opkomst, aanwas, geschiedenissen...., 1765, tweede stuk, III boek, pag. 219 e.v.

Wirth L., The Ghetto, 1928

BRONNEN

Amsterdams Monumenten Informatie Systeem (AMIS)
Archief Bureau Monumenten & Archeologie Amsterdam
Atlas Gemeente Amsterdam
Beeldbank Stadsarchief Amsterdam
Drs. Hetty Berg, museaal leider Joods Historisch Museum
Dr. Salvador Bloemgarten, historicus gespecialiseerd in moderne joodse geschiedenis
Dr. Joël Cahen, Directeur Joods Historisch Museum
Prof. Dr. Evelien Gans, historica gespecialiseerd in moderne joodse geschiedenis
Izak en Cootje Salomons, architecten
Fred Schoen, architect
Mediatheek Joods Historisch Museum
Pandearchief Gemeente Amsterdam

RELEVANTE WEBSITES

www.jodendom.nl
www.joodsmonument.nl
www.jhm.nl
www.jodeninederland.nl
www.joodsamsterdam.nl

FOTO'S

Foto's die in dit rapport zijn opgenomen zijn afkomstig uit/gemaakt door:

AMIS
Beeldbank Stadsarchief Amsterdam
Naomi Koster
Jeroen Schilt

Deel II

Gegevens geïnventariseerde objecten: aandachtlijst joods cultuurhistorisch erfgoed

Woonblok Valkenburgerstraat 202-212 , 1955

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Achtergracht 17-19

Bestemming/functie: Sponzen- en zeemleerfirma; nu woning- en bedrijfsbestemming in particulier eigendom

Status: GM201001

Bijzonderheden:

Beschrijving in AMIS zonder vermelding joodse cultuurgeschiedenis. Op de plek van twee gesloopte panden bouwde de belangrijke joodse architect Harry Elte samen met zijn nieuwe compagnon Gerard Mastenbroek de Sponzen- en zeemleerfirma van Hartog Speijer, bestaande uit woning, kantoor, magazijn en sponzenwasserij (1916). Elte huwde later dochter Elisabeth Speijer. Pui met tegelwerk van De Distel (plateelbakkerij) met daarin oorspronkelijke naam: “Sponzen – H. Speijer – Zeemleder”; later verwijderd. Wel nog inscriptie in hardstenen plint aanwezig “Harry Elte Phzn en Gerard F. Mastenbroek/ architecten”. In 1925 werd Elte benoemd tot hoofdarchitect van de joodse gemeente en bouwde hij o.a. de bekende synagoge aan het Jacob Obrechtplein.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Grieken e.a.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Amstel 53/hoek Nieuwe Keizersgracht 2

Bestemming/functie: Oude vrouwenhuis Portugees Israëlitische Gemeente; nu woonbestemming. Eigendom van exploitatiemaatschappij.

Status: Geen

Bijzonderheden:

Tehuis voor Portugese oude vrouwen en zieken sinds 1794. Hiervoor zaten mannen en vrouwen samen in één tehuis aan de Weesperstraat (gesticht in 1749). De mannen verhuisden in 1794 naar de Nieuwe Herengracht 33 (zie aldaar).

Aanbeveling:

Op Gemeentelijke Monumentenlijst plaatsen om redenen van joods cultuurhistorisch erfgoed en in AMIS opnemen met vermelding van joodse cultuurhistorie.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Amstel 93

Bestemming/functie: Centrum Zionistische Fondsenwerving; nu kantoor. Eigendom van investeringsmaatschappij.

Status: RM180

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Pand was tijdens de oorlog centrum (overgebleven) cultureel leven van Amsterdamse joden.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: J. Meijer

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Amstel 194-196

Bestemming/functie: Hamburgers Lood- en Zinkpletterij; later Stoeltie Diamonds, nu Xtracold Amsterdam (Ice Cafe); eigendom van N.V.Stadsgoed.

Status: GM201004

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving in AMIS zonder vermelding van joodse cultuurhistorie. Architect M.H. Ligthart (1900). Bedrijf kwam voort uit traditionele joodse handel in oude metalen. In tweede helft 19^e eeuw bouwde Hamburger deze handel uit tot industriële onderneming met fabriek in Utrecht. In Amsterdam vonden voornamelijk handelsactiviteiten plaats.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Amstel 206-208

Bestemming/functie: Amstel Diamonds; nu woningen. Eigendom van Lofgren Real Estate BV.

Status: RM226

Bijzonderheden:

In AMIS geen verwijzing naar Amstel Diamonds, noch cultuurhistorische beschrijving. Bedrijf werd in 1876 – aan het einde van de Kaapse Tijd – gesticht door Wolf Streep. De nieuwe slijperij viel nèt buiten de jodenbuurt, iets waar de familie trots op was.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Amstel 216

Bestemming/functie: Huis met de Bloedvlekken; woonhuis. Eigendom van VvE.

Status: RM229

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Huis met kabbalistische tekens en hebreeuwse inscripties – nog zeer moeilijk leesbaar na rigoreuze schoonmaakbeurt. Volgens de ene legende zouden inscripties zijn aangebracht door poolse jood. Volgens een andere legende zou Coenraad van Beuningen (1622-1693), die zes maal burgemeester is geweest en die als gezant van de Staten in Engeland, Denemarken, Zweden en Frankrijk groot aanzien genoot met zijn eigen bloed op de zandstenen gevel zijn naam, die van zijn vrouw en enkele driemasters, Hebreeuwse letters en kabbalistische tekens hebben geschreven. Het huis is dan ook bekend geworden onder de naam "Huis met de bloedvlekken".

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Amstelstraat 24

Bestemming/functie: Bank Wertheim&Gompertz; later IT discotheek, nu onder verbouwing t.b.v. nieuwe horeca-gelegenheid.

Status: GM200514

Bijzonderheden:

A.C. Wertheim (1832-1897) was behalve bankier ook politicus en filantroop. Hij ondernam vele initiatieven op economisch, sociaal en cultureel gebied. Het bankgebouw is in twee fasen tot stand gekomen. Het rechter gedeelte is in 1871-1872 gerealiseerd naar de plannen van Cornelis Outshoorn (1812-1875); het linker gedeelte in 1882 naar de plannen van Isaac Gosschalk (1838-1907). Plafond directiekamer Wertheim recent aangetroffen tijdens verbouwing pand t.b.v. nieuwe horeca-gelegenheid.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Bloemgarten/AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Amstelveld 17

Bestemming/functie: Woonhuis Tobias en Emile Bamberg, Prestidigitateurs. Privé eigendom.

Status: RM271

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Vader Tobias was hofartiest en stamvader van beroemd joods goochelaarsgeslacht. Zoon Emile werkte vanuit het vaderlijk huis op het Amstelveld.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Hendriks/Van Velzen

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Barndesteeg 4

Bestemming/functie: Trenshuis. Deel van Bethaniënklooster. Eigendom van Gemeente Amsterdam.

Status: RM330

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. De Nieuwmarktbuurt kreeg in de jaren '20 van de vorige eeuw te maken met op joodse kinderen gericht zendingswerk. Om beïnvloeding tegen te gaan werd in 1929 "Tent van de Kinderen" oftewel Trenshuis opgericht, kleuterschool in kader van strijd tegen deze christelijke zendingsdrang.. In 1932 werd schooltje verplaatst naar leegstand schoolpand in Keizersstraat. School heeft tot in de oorlog bestaan.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Hendriks/Van Velzen

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Dam 1

Bestemming/functie: Magazijn de Bijenkorf; eigendom van Berlage Holding BV.

Status: RM518426

Bijzonderheden:

In AMIS beschreven zonder vermelding joodse geschiedenis. Architect J.A. van Straaten (1911-1914). Oprichters/directeuren: A. Isaïc en L. Goudsmit. In 1870 opende Simon Philip Goudsmit een winkeltje in wol en naaistersfournituren op de Nieuwendijk. Na zijn dood in 1889 werd de zaak overgenomen door neef Arthur Isaïc. Deze breidde het assortiment uit en kocht meerdere panden op de Nieuwendijk om de zaak te vergroten. Wegens enorm succes besloot hij in 1909 tot nieuwbouw op de Dam; de zaak werd in 1914 geopend. Directeur Leo Meyer introduceerde de eerste roltrap in Nederland, na een reis naar Amerika. Met onderbreking van de oorlogsjaren is de Bijenkorf tot in de jaren '80 van de 20ste eeuw in joodse handen geweest.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno; Bloemgarten

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Dam 17-21/Hermietenstraat 1-5

Bestemming/functie: Kantoor/winkelpand in opdracht van N.V. Naaimachinehandel v/h A. Lewenstein. Nu winkels/kantoren in particulier eigendom.

Status: GM210009

Bijzonderheden:

In AMIS beschreven zonder vermelding joodse geschiedenis. Architect H. Elte, 1912. Betreft een omvangrijk kantoor/winkelgebouw gebouwd in opdracht van de dames R. en B. Lewenstein. Beeldbepalende projectontwikkeling door joodse opdrachtgevers in het kader van de herinrichting van de Dam.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: AMIS

Adres: Den Texstraat 35

Bestemming/functie: Woonhuis Dr. Henriëtte Boas; nu woonhuis in particulier eigendom

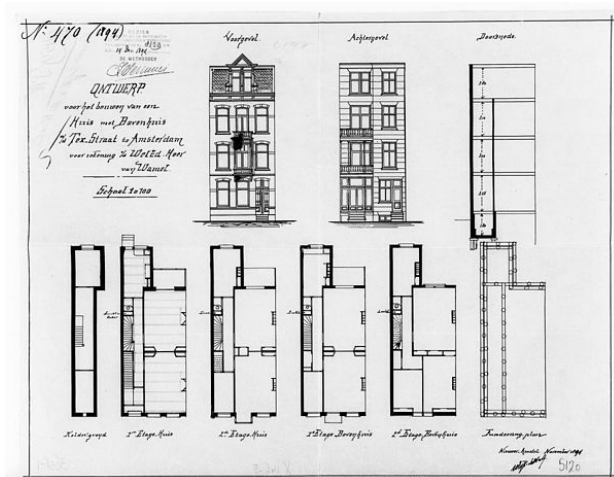
Status: Geïnteriseerd

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Architecten: Van de Eijk en De Waal (1894). De Den Texstraat was geografisch en sociologisch een 'tussenstraat' tussen de oude jodenbuurt en de later aangelegde joods bewoonde buurten in Amsterdam Zuid. De bewoners waren goeude middenstanders, veelal hoog opgeleid. Ook in godsdienstig opzicht was de straat een 'tussenstraat'; de bewoners waren niet erg betrokken bij de georganiseerde joodse gemeenschap, maar verkeerden maatschappelijk gezien wel vooral met andere joden. In de Den Texstraat woonde bijvoorbeeld op nummer 39 Theo Olof, de violist; bekende joodse families zoals de familie Hillesum, Van Emden, Van Tijn woonden tot de oorlog in de Den Texstraat. Enkelens zijn na de oorlog naar hun straat terug gekeerd. De bekende schrijfster/publiciste Henriëtte Boas (1911-2001) is op nummer 33 geboren en heeft een groot deel van haar leven op nummer 35 gewoond, dat als pars pro toto gezien kan worden voor de joodse bewoningsgeschiedenis van de straat.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: H. Boas

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Herengracht 458

Bestemming/functie: Woonhuis kunsthandelaar Goudstikker; nu kantoorfunctie, eigendom van Herengracht 448/458 Investments.

Status: RM1857

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Firma Goudstikker was in 1845 opgericht door gebroeders J. en S. Goudstikker. In 1919 kreeg Jacques Goudstikker de leiding en verhuisde bedrijf naar dit pand. Onder Jacques' leiding kreeg de Firma Goudstikker internationale allure. Het pand aan de Herengracht was ingericht in de stijl van zijn schilderijen en op zijn privé kasteel Nijenrode aan de Vecht hield hij grote exposities.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Herengracht 472

Bestemming/functie: Woonhuis Leo Lippmann; nu kantoorfunctie, particulier eigendom

Status: RM1864

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Leo Lippmann verhuisde evenals zijn vennoot G. Rosenthal van de Nieuwe Herengracht naar de Herengracht waarschijnlijk in dezelfde periode ten tijde van de vestiging van de bank in de Nieuwe Spiegelstraat 6 (circa 1870; zie aldaar).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Heijnen

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Herengracht 500

Bestemming/functie: Woonhuis George Rosenthal; nu kantoorfunctie, eigendom van Groene Groep Monumenten BV

Status: RM1870

Bijzonderheden:

Uitgebreid beschreven in AMIS. George Rosenthal (1828-1909) woonde sinds 1864 in het pand. In 1865 kocht hij Herengracht 500 van de bankier Louis Bischoffsheim die inmiddels in Parijs woonde en werkte. Pand werd in 1889 verbouwd door I. Gosschalk. Rosenthal was in 1859 mede-oprichter en firmant van het bankiers- en commissiehuis Lippman, Rosenthal & Co. (zie ook: Nieuwe Herengracht 111).

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Herengracht 501

Bestemming/functie: Eerste vestiging Joodse H.B.S; nu appartementen in particulier eigendom (VvE)

Status: RM1664

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Van 1928 tot 1938 onderkomen van Joodse H.B.S. beheerd door Stichting voor Culturele en Religieuze Verheffing der Joden in Nederland onder voorzitterschap van de latere opperrabbin Sarlouis (zie ook Henri Polaklaan 17). Verhuist in 1938 naar Voormalige Stadstimmertuin 2. Gaat later op in Stichting Joods Bijzonder Onderwijs en wordt in 1959 Joods Lyceum Maimonides. In jaren '70 verhuizing naar Amsterdam-Buitenveldert.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

V.r.n.l.: 503-501 e.v.

Bron: Stichting Joods Bijzonder Onderwijs

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Herengracht 586

Bestemming/functie: Hof van Belmonte, woonhuis; nu woonfunctie, eigendom van VvE.

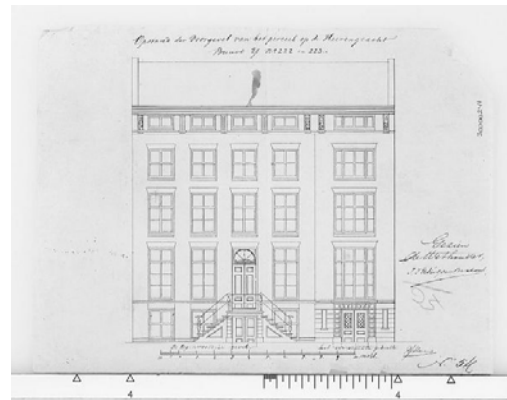
Status: RM1919

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Manuel Baron de Belmonte, zaakgelastigde van (anti-joodse) spaanse koning, kocht pand in 1700. Belmonte behoorde met zijn familie tot de elite onder de Sefardische joden in Amsterdam; hij ontving veelvuldig aristocratisch bezoek, vooral van de Spaanse ambassadeur en zijn relaties. Hij bleef tot op hoge leeftijd actief in de Portugees-joodse gemeente en trad op in zaken die met regenten van Amsterdam en de Republiek geregeld moesten worden. Na Belmontes dood bleef het huis nog vele jaren in de familie.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Herengracht 598

Bestemming/functie: Woonhuis Samuel Sarphati (1813-1866); nu eigendom van Candida Vastgoed Alpha BV.

Status: RM1915

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Samuel Sarphati was archetype van 19e eeuwse liberale voorman. Hij was zoon van een Portugees-joodse tabakshandelaar en één van de grootste visionairs van Amsterdam in de 19e eeuw. Sarphati begon als 26-jarige artspraktijk in de arme jodenbuurt; later werd hij apotheker, docent, bestuurder, projectontwikkelaar. Hij zag bestrijding van armoede als een algemeen belang.

Sarphati (1813-1866) was een begaafde, sociaal bewogen arts die zich verdienstelijk heeft gemaakt voor de stad Amsterdam door het opzetten van uiteenlopende grootschalige projecten, zoals het organiseren van een vuilophaalregeling (het begin van de stadsreiniging) en modernisering van de broodproductie. Daarnaast initieerde hij grootstedelijke projecten als de bouw van het Paleis van Volksvlijt op het huidige Frederiksplein (afgebrand in 1929). In de omgeving van dit plein stond Sarphati verschillende stadsuitbreidingen voor ogen, waaronder de Sarphatistraat inclusief het Amstel Hotel en woonbuurten aan de overzijde van de Singelgracht. Slechts een deel van de plannen is uitgevoerd.

Bij de recente restauratie naar een tekening uit 1689 is het pand aan de Herengracht opnieuw voorzien van twee halsgevels. Een monument ter nagedachtenis aan Sarphati werd in 1886 in het naar hem vernoemde Sarphatipark onthuld.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Herengracht 615-617

Bestemming/functie: Woonhuis bankier Wertheim; nu eigendom BMG Monumenten BV.

Status: RM1690

Bijzonderheden:

Uitgebreide beschrijving in AMIS zonder vermelding joodse cultuurgeschiedenis. A.C. Wertheim (1832-1897) was vooraanstaand bestuurder binnen joodse gemeenschap en belangrijk vertegenwoordiger van liberale beweging. De scheiding tussen geloof als privézaak en deelname aan de maatschappij als burger maakte Wertheim verpersoonlijking van integratie van joodse bourgeoisie in de 19e eeuw (zie ook Amstelstraat 24).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Jodenbreestraat 2/Zwanenburgwal 9

Bestemming/functie: Woonhuis met joods jaartal in gevel; nu woningen, eigendom van Van Empel Vastgoed BV.

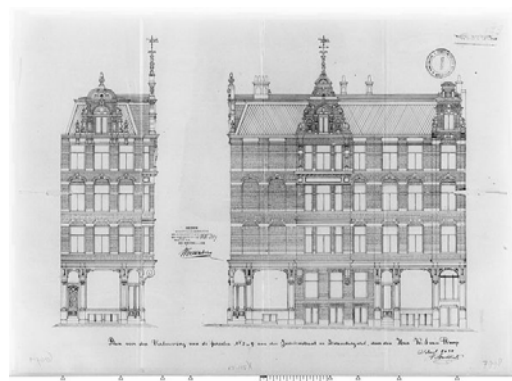
Status: Geïnventariseerd

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS; korte redengevende omschrijving waarin joods jaartal verkeerd vermeld staat: moet 5649 zijn i.p.v. 5849; jaartal 5649 is 1889 AD en verwijst naar joodse opdrachtgever. Betreft omvangrijke verbouwing uit 1889 van oude panden aan Jodenbreestraat en Zwanenburgwal voor de heer K.J. van Raap. Architect J. Lenderink.

Aanbeveling:

Plaatsen op Gemeentelijke Monumentenlijst om redenen van joods cultuurhistorisch erfgoed en omdat pand één van de weinige oude(re) restanten in het hart van de oude jodenbuurt is. AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Jodenbreestraat 4-6

Bestemming/functie: Rembrandthuis

Status: RM2029

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Huis is gebouwd in 1606. Rembrandt woonde hier van 1639 tot 1660, in het hart van de jodenbuurt. Kreeg opdrachten van welgestelde joden zoals Ephraim Bueno (arts) en Menasseh ben Israel (geldschieder). Rembrandt maakte gebruik van anonieme buurtgewoners als model voor zijn personages. In 19e eeuw heeft rebbe Izak Aron Spitz (1845-1916) een huissynagoge op bovenverdieping aangebracht t.b.v. Lubavitcher ritus. In 1908 gerestaureerd/museum.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Jodenbreestraat 8-12 (zie ook: Waterlooplein 1-29)

Bestemming/functie: De Vries & Van Buren. Eigendom van BV Handelsonderneming Kroonenberg/VVE Saskiacomplex.

Status: Geen

Bijzonderheden:

In 1829 begonnen De Vries & Van Buren op nrs. 8-10 winkel in garen, band, kant en mutsen. Zaak groeide uit tot gerenommeerde groothandel die goederen leverde aan rondreizende marskramers, venters en marktkooplui in jodenbuurt. Firma groeide uit tot Amsterdams grootste grossier in stoffen; naaisters werden in dienst genomen om confectiekleding te vervaardigen. In 1882 werd een nieuw pand opgetrokken. Uitbreidingen/verbouwing in 1898 met percelen Jodenbreestraat 12, Waterlooplein 5-9 en Zwanenburgwal 11 (architecten Cerlijn en De Haan). In 1904 nieuwe uitbreiding door architect A. Jacot met percelen Waterlooplein 1-3 en Zwanenburgwal 13-17, overeenkomend met huidige Saskiacomplex: Jodenbreestraat 6-14, Waterlooplein 1-2. Restant van gevel is nog te zien in pand Holland Experience.

Aanbeveling:

Plaatsen op Gemeentelijke Monumentenlijst om redenen van joods cultuurhistorisch erfgoed. Pand is één van de weinige oude(re) restanten in het hart van de oude jodenbuurt; sluit aan op Rembrandthuis en pand Jodenbreestraat 2. AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno; Bloemgarten

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Jodenbreestraat 24, Titushuis

Bestemming/functie: Fort van Sjakoo, winkel. Eigendom van Ymere/VvE.

Status: Geen

Bijzonderheden:

Te beschouwen als enig overgebleven winkelpand in joodse winkelstraat. Laatste herinnering, zowel stedenbouwkundig als cultuurhistorisch, aan voor de oude jodenbuurt zo belangrijke winkelstraat. Winkelverbouwing in jaren '30 waarschijnlijk door architect E.M. Rood.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Jonas Daniël Meijerplein 7-13

Bestemming/functie: Woningbouw in opdracht van Portugees Israëlitische Gemeente

Status: Geen

Bijzonderheden:

Laatste uitgevoerde werk van architect H. Elte, 1939. Woonblok ter vervanging van oude panden. Sluit aan op de lage bebouwing rond Portugese synagoge. Vormt pendant met blok aan Muiderstraat 2-4 uit 1936.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Grieken e.a.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Kalverstraat 66-72/Nieuwezijds Voorburgwal 303-307

Bestemming/functie: Gebroeders Gerzon, modehuis. Nu Zara, eigendom van Zara.

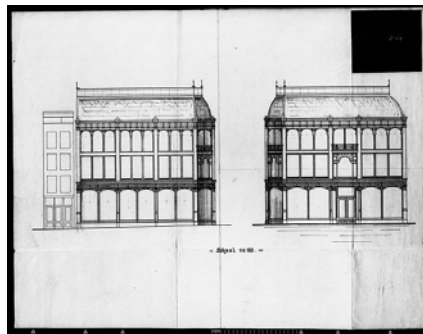
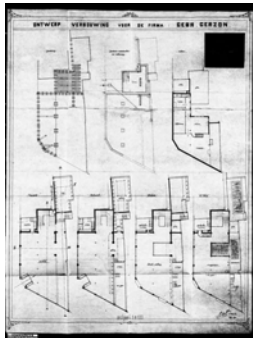
Status: Geen/RM 5953

Bijzonderheden:

In 1889 begonnen broers Eduard en Lion Gerzon met hun vrouwen Sophie en Emma Marx modewinkel op Nieuwendijk; dankzij forse lening van Amsterdamsche Bank konden ze in 1894 verhuizen naar pand in Kalverstraat; pand werd verbouwd door A.Moen in 1915. Opmerkelijk dat slechts achterzijde – Nieuwezijds Voorburgwal – rijksmonument is. Opnieuw verbouwingen in 1900 en 1927. Gerzon breidde uit naar groot aantal steden. In 1985 pand verbouwd door Peter Loerakker t.b.v. Zara.

Aanbeveling:

Kalverstraat 66-72 op aandachtlijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Bloemgarten

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Kalverstraat 168-170

Bestemming/functie: Eerste filiaal Hema/nu Manfield schoenen.

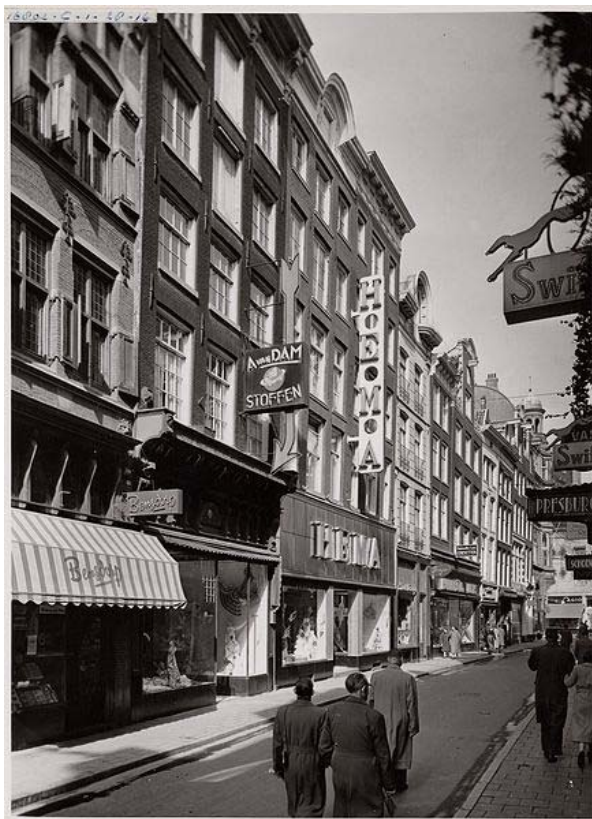
Status: RM2173

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Filiaal Hollandsche Eenheidsprijzen Maatschappij (Hema) in 1926 op initiatief van Bijenkorfdirecteur Leo Meijer geopend die het idee opdeed tijdens een reis naar Amerika; voor mensen met een smalle beurs: prijzen eerst niet hoger dan 50 cent, na een paar jaar werd dat één gulden.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Bloemgarten

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Kazernestraat 2-26

Bestemming/functie: Woningbouw; eigendom van VvE.

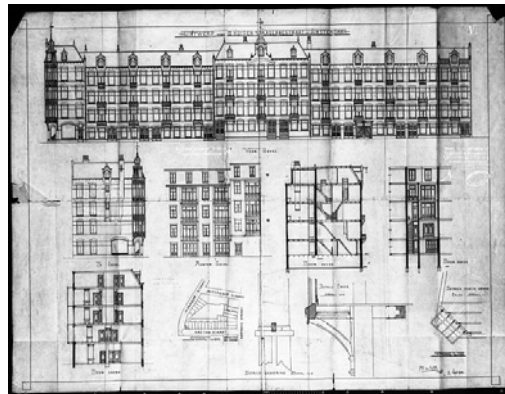
Status: Nr. 26 geïnventariseerd; rest geen status

Bijzonderheden:

In beschrijving in AMIS geen vermelding joodse bewoningsgeschiedenis. Architect P.H. van Niftrik (1903). Gelegen in de Singelgrachtzone, ontstaan na het slechten van de bolwerken eind 19^e eeuw, waarin ook de Sarphatistraat en de Den Texstraat werden aangelegd, kende ook de Kazernestraat een hoog percentage joodse bewoners uit de middenklasse. In de 13 panden woonden tot 1942 40 joodse gezinnen.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Hendriks/Van Velzen

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Keizersgracht 449

Bestemming/functie: Metz&Co

Status: RM2358

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Betreft uitbreiding van Metz&Co met nieuwe verkoopruimte, in 1937 ontworpen door G. Th. Rietveld (zie ook Keizersgracht 455).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Bloemgarten; AMIS

Adres: Keizersgracht 452

Bestemming/functie: Woonhuis en kantoor bankier E. Fuld (firma Becker & Fuld); nu kantoor in particulier eigendom

Status: RM2609

Bijzonderheden:

Beschreven in AMIS zonder vermelding joodse geschiedenis. In 1860-1861 werd pand in opdracht van de bankier Elias Fuld verbouwd door architect C. Outshoorn (1810-1875). Aan de andere zijde van de tuin, direct bereikbaar vanaf het Molenpad, ontwierp Outshoorn voor Fuld een kantoordeel.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: AMIS; Van Leeuwen

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Keizersgracht 455

Bestemming/functie: Metz&Co.

Status: RM408905

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Samuel Mozes Metz was een van de weinige joodse kooplieden die met de verkoop van peperdure stoffen in de Franse Tijd in Amsterdam veel geld verdiende. In 1857 verkocht Samuels zoon Daniël Metz (kinderloos gebleven) bedrijf aan heren Cantor (neef) en Citroen. Vanaf dat moment heette de stoffenzaak Metz&Co. In 1886 treedt de 13-jarige Joseph de Leeuw in dienst; hij wordt in 1896 medevenoot en verhuist Metz&Co in 1902 van de oorspronkelijke behuizing aan de Sint Antoniesbreestraat naar de Kalverstraat. In 1908 opent de firma haar deuren in het bestaande pand van Jac. Van Looy uit 1891 op de hoek Leidsestraat/Keizersgracht. In 1933 ontwerpt G. Th. Rietveld de vermaarde koepel met de belettering die het beeldmerk van Metz&Co zou worden (zie ook Keizersgracht 449).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Bloemgarten; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Keizersgracht 746

Bestemming/functie: Woonhuis bankier I.E. Teixeira de Mattos; nu woningen in particulier eigendom.

Status: RM2729

Bijzonderheden:

Van 1869 tot 1876 woonhuis van de bankier Isaac Eduard Teixeira de Mattos (1832-1885), telg uit een vermaarde familie die sinds 1723 generaties lang op Nieuwe Herengracht 23 gewoond heeft. Op het achtergelegen perceel stond aan de Kerkstraat een koetshuis met paardenstalling die uitkwam op het Amstelveld, welk bouwwerk tot kantoor van de bankiersfirma Gebr. Teixeira de Mattos verbouwd werd door A.N. Godefroy (zie Kerkstraat 363).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving

Bron: Heijnen

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Kerkstraat 363

Bestemming/functie: Kantoorpand bankier Isaac Eduard Teixeira de Mattos; nu kantoor en woningen in particulier eigendom.

Status: Geen

Bijzonderheden:

Oorspronkelijk koetshuis met paardenstalling aan het Amstelveld, in 1869 door architect A.N. Godefroy verbouwd tot kantoor van de bankiersfirma Gebr. Teixeira de Mattos (zie ook Keizersgracht 746).

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Kleine Gartmanplantsoen 2

Bestemming/functie: Hirsch&Cie. modehuis; nu kantoorfunctie.

Status: RM518447

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. In 1882 vestigden Sylvain Kahn en Sally Berg Maison Hirsch, genoemd naar financier Leo Hirsch, eigenaar van Modepaleis Hirsch in Brussel. Hirsch bracht de laatste mode uit Parijs naar Amsterdam. Gebouw op Leidseplein in 1914 in gebruik genomen. Architecten A.Jacot en J.G. Snuif.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Bloemgarten

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Koningsplein 1

Bestemming/functie: S. Spyer, juwelier. Nu winkel van juweliersketen in eigendom van Streim Monumenten BV

Status: RM518359

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Op de hoek van Koningsplein en Singel in 1890-1891 opgetrokken winkelpand met kantoren en conciërgewoning naar ontwerp van Th.G. Schill en D.H. Haverkamp. De winkel werd in 1929-1930 verbouwd door architect H. Elte in opdracht van N.V. Spyer Juweliersbedrijf tot een van de meest toonaangevende juwelierszaken in Amsterdam.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Lepelkruisstraat 14-52

Bestemming/functie: Palacheschool; later Brugsmaschool. Nu appartementen in eigendom van Gemeente Amsterdam, beheerd door Woonstichting De Key.

Status: Geïnventariseerd

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Palacheschool was genoemd naar rabbijn Juda Palache (1858-1927), voorvechter van joods onderwijs. In 1929 als lagere school opgericht door genootschap Kennis & Godsvrucht (zie Nieuwe Keizersgracht 54). Samen met Herman Elteschool en Talmud Thoraschool één van de drie joodse lagere scholen van voor de oorlog.

Aanbeveling:

Ondanks ingrijpende verbouwing opnemen op Gemeentelijke Monumentenlijst om redenen van joods cultuurhistorisch erfgoed en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Muiderstraat 2-4

Bestemming/functie: Woningbouw in opdracht van Portugees Israëlitische Gemeente

Status: Geen

Bijzonderheden:

Architect H. Elte, 1936. Woonblok ter vervanging van oude 18^e eeuwse panden. Sluit aan op de lage bebouwing rond Portugese synagoge. In 1939 bouwde Elte vrijwel identiek blok woningen, zijn laatste uitgevoerde werk, aan de andere zijde van de synagoge, eveneens in aansluiting op de omringende laagbouw van de synagoge.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Grieken e.a.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Muiderstraat 14

Bestemming/functie: Apotheek De Castro; nog steeds apotheek.

Status: RM3271

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Apotheek werd in 1832 gesticht door Daniël Henriques de Castro (1806-1863), telg van vooraanstaande Portugees-joodse familie. Hij zette zich speciaal in voor bestrijding van cholera in arme jodenbuurt en was actief lid van Portugees-joodse gemeente (parnas = bestuurder). Was tevens belangrijk glasgraveur. Pand is later bewoond door J. Vita Israël, kunstverzamelaar en mede-oprichter Joods Historisch Museum. Pand in jaren '70 historicerend opgeknapt/gefacelift en eenheid gemaakt met naastgelegen pand.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Achtergracht 17-23

Bestemming/functie: Diamantslijperij Benjamin A. Soep

Status: Geïnventariseerd

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Het slijpen van diamant was een traditioneel Amsterdams bedrijf dat werd uitgeoefend als huisindustrie, waarbij de molens aanvankelijk door vrouwen in beweging werden gebracht. Begin negentiende eeuw ontstonden grotere slijperijen die door paarden werden aangedreven. In 1840 kwam de eerste stoomslijperij in bedrijf. Architect G. van Arkel (1906) ontwierp deze slijperij. Interessant bouwwerk in het oeuvre van Van Arkel, die in deze periode een groot aantal opdrachten voor de diamantindustrie verwierf zoals de slijperij voor de firma Asscher aan de Tolstraat en de schuin tegenover Soep gelegen Diamantbeurs aan het Weesperplein. Na de oorlog startte Samuel Gassan zijn diamantbedrijf in dit pand.

Aanbeveling:

Op Gemeentelijke Monumentenlijst plaatsen mede om redenen van joods cultuurhistorisch erfgoed en AMIS aanvullen met relevante joodse cultuurgeschiedenis.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Achtergracht 100/Weesperplein 1

Bestemming/functie: Joodse Invalide, nu GG&GD Amsterdam; eigendom van Gemeente Amsterdam.

Status: RM518494

Bijzonderheden:

In monumentenbeschrijving vermelding van joodse geschiedenis. Gebouw van Staal kwam in 1937 tot stand; nieuwbouw was mede mogelijk geworden door grote nationale inzamelingsacties. Rabbijn Meijer de Hond nam in 1911 initiatief tot oprichting vereniging 'De Joodse Invalide' aan Nieuwe Keizersgracht 70 (architect J.S. Baars), in 1925 opgevolgd door verpleeghuis aan Nieuwe Achtergracht 98 (architect H. Elte). Ruimtegebrek was aanleiding tot naastgelegen nieuwbouw aan Weesperplein (architect J.F. Staal). Joodse Invalide bestaat nog als instelling; ondersteunt o.a. joods verzorgingshuis Beth Shalom in Amsterdam Buitenveldert en joods verpleeghuis aan de Akerwatingstraat in Amsterdam Osdorp.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met meer uitgebreide joodse cultuurgeschiedenis.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Achtergracht 104-104a

Bestemming/functie: Diamantslijperij Coëlho; nu woningen in particulier eigendom

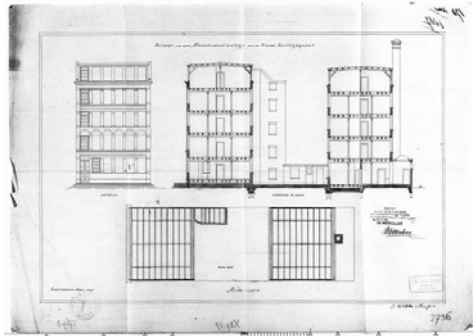
Status: Geen

Bijzonderheden:

In 1878 ontwierp Isaac Gosschalk een dubbelpand voor de percelen 104 en 104a; niet duidelijk of panden zijn gerealiseerd. In 1887 bouwden J.W. en G.W. Meijer (architecten) op deze locatie de diamantslijperij van B. Coëlho & Co. met 167 slijpmolens.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Achtergracht 134-138

Bestemming/functie: Slijperij Van Weerden; later Leger des Heils; nu appartementen in eigendom van VvE.

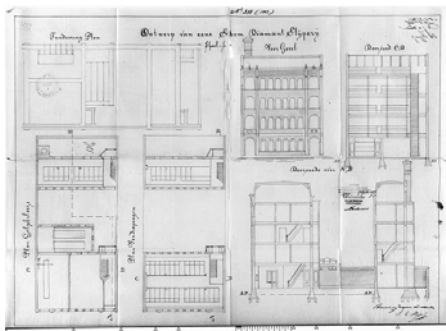
Status: GM200557

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Van Weerden Frères en S.E. Slijper openden hun deuren op 4 april 1888. De slijperij telde 163 molens. De slijperij aan de Nieuwe Achtergracht 134-138 dateert van na bloeitijd van de diamantindustrie, de Kaapse Tijd, toen uit Zuid Afrika grote hoeveelheden ruwe diamant werden aangevoerd. Architecten: W.C. en K. de Wit.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Bloemgarten; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Achtergracht 140-144

Bestemming/functie: Verenigingsgebouw Handwerkers Vriendenkring (Kriterion).

Status: Geen

Bijzonderheden:

Vereniging Handwerkers Vriendenkring werd in 1869 opgericht als vereniging ter bevordering van de emancipatie van joodse arbeiders. Tegen het einde van de 19^e eeuw kreeg vereniging steeds meer een algemeen socialistisch karakter. In 1895 nam HWV initiatief tot oprichting algemene Ziekenzorg. Andere hoofdactiviteit werd in 1914 het Bouwfonds Handwerkers Vriendenkring dat met het oog op de voorgenomen sanering van Uilenburg nieuwe goede en betaalbare woningen liet bouwen in de Transvaalbuurt (1916-1924) en in de Nieuwe Uilenburgerstraat (1927). Het pand werd ontworpen door C.B. Posthumus Meyes in 1898. In 1924 kreeg de HWV een uitbreiding om de hoek in de Roetersstraat, het latere Kriterion (zie ook Roetersstraat 170-172).

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Achtergracht 168

Bestemming/functie: De Diamantslijperij Maatschappij. Eigendom van Universiteit van Amsterdam.

Status: GM200530

Bijzonderheden:

Momumentenbeschrijving in AMIS met aandacht voor joodse cultuurhistorie. De Diamantslijperij Maatschappij was in 1845 een geavanceerd initiatief om het slijpen van diamant in Amsterdam radicaal te moderniseren. De Maatschappij bouwde de eerste als zodanig ontworpen en gebouwde stoomslijperij aan de Nieuwe Achtergracht en wist met dit moderne fabriekscomplex drie decennia lang een monopolie in stand te houden. De toevloed van ruwe diamant tijdens de Kaapse Tijd maakte een einde aan dit monopolie, maar de Maatschappij slaagde erin om zich aan te passen aan een markt met concurrenten. Het fabriekscomplex aan de Nieuwe Achtergracht kende na 1893 een nieuwe groeiperiode en werd doorgaans aangeduid als de ‘oudste en grootste’ slijperij met zijn 436 slijpmolens.

Bron: Bloemgarten; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Amstelstraat 1-3

Bestemming/functie: Joods Historisch Museum in voormalige Nederlands Israëlitische
Hoofdsynagoge (Grote Sjoel)/synagogencomplex Hoogduitse Gemeente

Status: RM265/2041

Bijzonderheden:

Het Joods Historisch Museum is gevestigd in het synagogencomplex van de Hoogduitse Gemeente. Dit bestaat uit de Grote Synagoge (1670-1671), de Tweede of Obbene Sjoel (1685-1686), de Dritt of Derde Sjoel (1777-1778) en de Nieuwe Synagoge (1750-1752). Ten behoeve van het in 1987 geopende museum, werd aan de westzijde van het synagogencomplex een nieuw pand gebouwd waarin voornamelijk kantoorfuncties zijn ondergebracht. De synagogen waren allemaal zelfstandig: elke sjoel had een eigen gemeente, rabbijn, voorzanger en ingang. Bij een ingrijpende onderhoudsbeurt van het hele complex in 1855-1856 ontstond een visuele eenheid, sindsdien werden de gebouwen ook op overeenkomstige wijze onderhouden. De Grote Synagoge en de Nieuwe Synagoge bleven tot in 1943 als sjoel in gebruik, de Obbene en de Dritt Sjoel kregen al eerder andere functies. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn de gebouwen vrijwel leeg geplunderd.

Bron: AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Herengracht 33

Bestemming/functie: Oudemannenhuis Portugese joden; nu dispuutshuis studentenvereniging.

Eigendom van Stichting H.E.B.E.1948.

Status: RM1923

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Vereniging 'Steun der Ouden' begon hier in 1794 oudemannenhuis voor Portugese joden. Op tweede verdieping was intieme huissjoel waarvan indeling nog in interieur is waar te nemen. In de tuin is tegen achterzijde van het pand loofhut gebouwd. Gevelsteen met hebreeuwse tekst.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Herengracht 43

Bestemming/functie: Woonhuis familie Lopes Suasso. Privé eigendom.

Status: GM210036

Bijzonderheden:

In monumentenbeschrijving in AMIS geen vermelding joodse cultuurhistorie. Huis waar afgescheiden gemeente van verlichte joden Adath Jeshurun (Gemeente Israël) in 1796 bijeenkwam voordat zij aan de Rapenburgerstraat eigen synagoge betrok. In 19e eeuw bewoond door Jonkheer Augustus Lopes Suasso, belangrijk kunstverzamelaar. Na zijn dood in 1890 heeft zijn weduwe kunstcollectie nagelaten aan stad Amsterdam; uit deze collectie ontstond later het Stedelijk Museum.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Herengracht 45

Bestemming/functie: Woonhuis Isaac da Costa (1798-1860); eigendom van Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel.

Status: RM1925

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Bekende joodse schrijver/dichter Isaac da Costa (1798-1860) bracht jeugd door in dit huis. Liet zich samen met zijn vrouw Hanna Belmonte tot Nederlands Hervormde Kerk bekeren, maar bleef trots op Sefardische achtergrond. Na Isaac da Costa was pand vrijwel altijd joods bewoond, o.a. door Sem Premsele en Meijer Jacob Premsele, beiden huisarts en nauw betrokken bij wel en wee van joden in de buurt.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Herengracht 47

Bestemming/functie: Woonhuis Nunes da Costa; afgebroken in 1973 t.b.v. aanleg metro/herbouwd in 1993. Eigendom van Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel.

Status: RM395455

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Nunes da Costa (1620-1697) vertrok in 1642 uit Hamburg naar Amsterdam, internationaal handelscentrum. Was een van de eersten die zich vestigden op Nieuwe Herengracht ten oosten van Amstel. Werd in 1645 door Portugese koning benoemd tot agent van de kroon en later in adelstand verheven. Leven lang handelsman gebleven (vijgen, tabak, suiker, diamant) en hiermee vertegenwoordiger van Sefardische kooplieden die belangrijke inbreng hadden in succes Amsterdamse handel in de gouden eeuw. Schonk groot bedrag voor bouw Portugese synagoge. Pand bood tijdens eerste wereldoorlog onderdak aan gevluchte chassidische joden uit midden-Europa.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Herengracht 51

Bestemming/functie: Woonhuis familie Van Lier; afgebroken in 1973 t.b.v. aanleg metro/herbouwd in 1990s. Eigendom van Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel.

Status: RM395469

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Eerste steen pand gelegd in 1851 door Ruben Isaac van Lier. Verschillende generaties Van Lier actief in joodse gemeenschap.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Herengracht 93

Bestemming/functie: Woonhuis David Henriques de Castro (1826-1898). Nu woningen in particulier eigendom.

Status: RM1930

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Verschillende generaties De Castro vervulden vele functies binnen joodse gemeenschap. D.H. de Castro kocht pand in 1859. Verbouwing door architect W.J.J. Offenbergh (1866). Pand had dienst gedaan als 'Bewaar- en Volgschool voor Israëlitische kinderen uit gegoede stand'. De Caastro was kunstverzamelaar: na zijn dood judaica aangekocht door bibliotheken Ets Haim en Rosenthaliana. Op eerste verdieping davidster in het plafond.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Nr. 93 is tweede pand van links

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Herengracht 103

Bestemming/functie: Woonhuis drukker Joseph Athias (1635-1700). Privé eigendom.

Status: RM1933

Bijzonderheden:

Uitgebreide monumentenbeschrijving in AMIS met zeer summiere verwijzing naar joodse historie. Rijke joodse geschiedenis van pand begon in 1658; huis toen gebouwd door Joseph Athias, befaamde joodse drukker. Pand altijd joods bewoond gebleven. Van 1902 – 1921 Huize Stranders, deftig joods restaurant en feestgelegenheid.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Herengracht 111

Bestemming/functie: Woonhuis George Rosenthal (1828-1909)/kantoor bankiersfirma Lippmann Rosenthal. Nu wooneenheden. Eigendom van Woonstichting de Key.

Status: RM1936

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Op dit adres werd in 1859 de later gerenommeerde bank Lippmann Rosenthal opgericht die in 1869 een nieuw pand betrok aan de Nieuwe Spiegelstraat 6 (zie aldaar). Naam van deze bank werd in Tweede Wereldoorlog door Duitsers misbruikt om joodse tegoeden te stelen. George Rosenthal bekend door boekenverzameling van vader Leeser Rosenthal, door George aan stad Amsterdam geschonken: Bibliotheca Rosenthaliana. Was getrouwd met Sophie Rosenthal-May (1838-1921); deed veel voor (armen)zorg, o.a. Sophie Rosenthal Bewaarschool (zie Nieuwe Uilenburgerstraat 31) en Rosenthal-May Zusterhuis (zie Nieuwe Keizersgracht 500-568). Verhuisde in 1864 naar Herengracht 500 (zie aldaar).

Vennoot Leo Lippmann (1808-1883) woonde op naastgelegen adres Nieuwe Herengracht 119 (in 1888 vervangen door een schoolgebouw) en verhuisde eveneens naar de Herengracht op nr. 472 (zie aldaar).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Hoogstraat 2/Kloveniersburgwal 39

Bestemming/functie: Premsele&Hamburger antiquairs/juweliers. Eigendom van Prowinko Nederland BV.

Status: GM211053

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving in AMIS zonder vermelding joodse cultuurhistorie. Firma opgericht in 1823; ontwikkelde zich tot vooraanstaande en deftige antiekhandel. Handel in antiek wordt beschouwd als slijkste vorm van van oudsher door joden bedreven handel in tweedehands goederen.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Bloemgarten

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Hoogstraat 31

Bestemming/functie: A.Boeken, manufacturen.

Status: GM200215

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Stoffen- en furniturenwinkel sinds 1920 met beroemde etalages; winkel in 1980 aangewezen als monument. Nog altijd in vol bedrijf, met ouderwetse vooroorlogse joodse sfeer. Zie ook www.aboeken.nl

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: BMA; www.aboeken.nl

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Keizersgracht 16

Bestemming/functie: Woonhuis/ontstaan Boas Slijperij; nu bijeenkomstfunctie. Eigendom van B.K.A. Monumenten BV.

Status: RM2783

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Drie gebroeders Boas (Israël, Marcus en Hartog) begonnen hier rond 1870 (begin Kaapse Tijd) diamantbedrijf. Israël en Marcus kochten ruwe diamanten in Parijs. Hartog woonde en werkte in pand Nieuwe Keizersgracht; hij organiseerde het slijpen door thuislijpers. Door hausse in Kaapse Tijd werd pand al snel te klein: besloten werd tot bouw grote fabriek op Uilenburg (zie Nieuwe Uilenburgerstraat 173-175).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Keizersgracht 54

Bestemming/functie: Woonhuis/Vereniging Kennis&Godsvrucht. Nu particulier eigendom.

Status: RM2794

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. In 1895 richtte Herman Elte de vereniging Kennis & Godsvrucht op, het latere Joods Bijzonder Onderwijs. Aanvankelijk school in pand Nieuwe Keizersgracht 54. De vereniging nam in 1905 ook het beheer over van de in 1874 opgerichte Herman Elteschool aan Nieuwe Achtergracht 123 en vanaf 1929 van de Palacheschool in Lepelkruisstraat. In 1927 was ook JULO (Joods Uitgebreid Lager Onderwijs) aan Weteringschans van start gegaan. De Stichting Joods Bijzonder Onderwijs die voortkwam uit Kennis & Godsvrucht is nog steeds actief; zij beheert de kleuterschool/lagere school Rosj Pina en het Maimonides Lyceum in Buitenveldert dat voortkwam uit de in 1928 opgerichte joodse HBS (zie Herengracht 501).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Keizersgracht 58

Bestemming/functie: Woonhuis familie Jitta/hoofdkantoor Joodse Raad. Nu kantoorfunctie; eigendom van Weideburgh BV.

Status: RM2796

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Oorspronkelijk woonhuis welgestelde handelaar Sem Jitta, in Tweede Wereldoorlog hoofdkantoor van op 25 oktober 1941 opgerichte Joodse Raad, belast met uitvoering van maatregelen die door bezetter werden afgekondigd.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Keizersgracht 61

Bestemming/functie: Joods Weldadigheidsfonds. Eigendom van VvE.

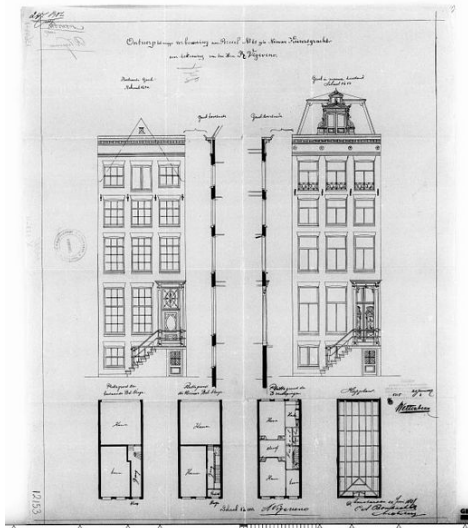
Status: RM2776

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Instelling schoot handelsgeld voor aan straatventers. Verbouwing door architect C.A. Bombach in 1887. Bombach had in deze periode een rijk gevulde orderportefeuille, vooral van joodse opdrachtgevers. Hij bouwde niet alleen woonhuizen in de Plantage en grotere woningbouwcomplexen aan de Nieuwe Prinsengracht maar ook diamantslijperijen en bijvoorbeeld de Hollandse Schouwburg.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Keizersgracht 500-568 (oude nummering 116); nu woningen in eigendom van Gemeente Amsterdam, beheerd door woningbouwvereniging De Key.

Bestemming/functie: Rosenthal-May Zusterhuis

Status: GM20074

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving in AMIS met vermelding van joodse cultuurhistorie. Zusterhuis bij Nederlands Israëlitisch Ziekenhuis, gebouwd in 1915 door architect H. Elte. Bouw werd mogelijk door bijdrage van Rosenthal-May Fonds van de weduwe van bankier George Rosenthal. Het NIZ was in 1885 gebouwd nadat pand aan Rapenburgerplein te klein was geworden en maakte deel uit van een enorme joodse zorgcluster tussen de Nieuwe Keizersgracht en de Nieuwe Kerkstraat bestaande uit onder meer een krankzinnigengesticht, een oudemannenhuis en een metaarhuis (zie Nieuwe Kerkstraat 127). In 1923 werd een 5^e verdieping toegevoegd door architecten G.H. Kleinhout en A.J. van der Steur; in 1929 werd aan de linkerzijde een uitbreiding toegevoegd door architect J.S. Baars.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Kerkstraat 10-14

Bestemming/functie: Chewresjoel; nu woningen in eigendom van VvE.

Status: GM202035

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving in AMIS met vermelding van joodse cultuurhistorie. Sjoel van vereniging Neir Mitswoh Wetouro Or, oftewel Het Gebod is Gelijk een Licht, de Leer gelijk een Vuur. Eerste synagoge van H. Elte uit 1913. Voorloper van deze sjoel was in Nieuwe Kerkstraat 28 (zie aldaar).

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Kerkstraat 16

Bestemming/functie: Fernandes Nuneshuis, hofje voor armlastige portugees-joodse vrouwen.

Nu woningen in particulier eigendom.

Status: RM2962

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Joseph Fernandes Nunes bepaalde in testament dat na zijn dood stichting moest worden opgericht om armlastige vrouwen op te vangen.

Hebreeuwse tekst op gevelsteen: 'Ende de Heere was met Joseph, soodat hij een voorspoedigh man was' (Genesis) onderstreept belang liefdadigheid voor joden.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Kerkstraat 28

Bestemming/functie: Voorloper chewresjoel Nieuwe Kerkstraat 10-14; nu woonhuis/garage in privé eigendom.

Status: geen

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Al in 1841 was hier sprake van verenigingsdiensten. Pand eigendom van L.J. Frankfordt en in 1879 verbouwd voor chewre Neir Mitswoh Wetouro Or door architect Wijnstok. Sjoel gold als een van de meest bloeiende en meest bezochte chewresjoeltjes in Amsterdam, werd te klein en verhuisde naar nieuw pand op nummer 10-14, sjoel van H. Elte. Pand nu in slechte staat.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Kerkstraat 127

Bestemming/functie: Metaarhuis achter Nederlands Israëlitisch Ziekenhuis op Nieuwe Keizersgracht. Nu wijnhandel/woonhuizen. Particulier eigendom.

Status: Geselecteerd pand

Bijzonderheden:

Reinigingshuis voor overleden patiënten NIZ. Maakt deel uit van inmiddels vrijwel geheel verdwenen joodse zorgcomplex Nieuwe Keizersgracht/Nieuwe Kerkstraat (ziekenhuis, bejaardenhuis, krankzinnigengesticht). Pand is in 1964 ingrijpend verbouwd in opdracht van Nederlands Israëlitische Instelling voor Sociale Arbeid waarbij met name de gevel werd aangetast. Metaarhuis echter nog herkenbaar. Architect H. Elte (1926).

Aanbeveling:

Op Gemeentelijke Monumentenlijst plaatsen om redenen van joods cultuurhistorisch erfgoed ondanks aantasting van gevel en adequaat beschrijven in AMIS, zowel architectuurhistorisch als cultuurhistorisch.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Kerkstraat 141

Bestemming/functie: Portugees Israëlitische godsdienstschool. Sinds 1980 loodgietersbedrijf.

Eigendom van VvE.

Status: Geen.

Bijzonderheden:

School gaf aanvullend joods onderwijs aan circa 150 kinderen die naar openbare school gingen. Eind jaren '20 werd school gesloten; een tabakshandel vestigde zich in het pand. Op last van de Duitsers werd pand opnieuw school voor joodse kinderen, nu verplicht. In benedenruimte zijn nog altijd muurschilderingen van de kinderen zichtbaar.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Kerkstraat 147

Bestemming/functie: Matrozensjoel, nu woonhuis. Eigendom van VvE.

Status: Geen

Bijzonderheden:

Van 1896 tot 1943 was hier Matrozensjoel van vereniging Rino oe Tefillo (Zang en Gebed) gevestigd. Kleine sjoel op begane grond zonder vrouwengalerij; vrouwen zaten op kleine verhoging achterin. Herkomst naam 'Matrozensjoel' is onduidelijk.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Kerkstraat 149

Bestemming/functie: Russensjoel; nog in gebruik als synagoge. Eigendom van Vereniging Nidche Jesroeil Jechanes (De verdrevenen van Israël zal Hij verenigen).

Status: RM2960

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Sjoel in 1889 in gebruik genomen, aanvankelijk in woonkamer. Na verbouwing in 1910 ontstond op begane grond echte sjoel met vrouwengalerij. Sjoel opnieuw in gebruik genomen in 1987, na oorlog en lange periode van leegstand.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Prinsengracht 8-28/Onbekende Gracht 1-5

Bestemming/functie: Wooncomplex. Particulier eigendom.

Status: GM211031

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving in AMIS zonder vermelding joodse cultuurhistorie. Complex gebouwd in 1906 in opdracht van J. Lobatto Rzn die als ontwikkelaar/eigenbouwer verschillende kleinere grondposities wist te verwerven in het gebied tussen de Nieuwe Prinsengracht en de Nieuwe Achtergracht. Architect A.J. Tymensen werkte ook voor andere joodse opdrachtgevers zoals W. van Lier (Sarphatistraat/hoek Kazernestraat) en was als aannemer/timmerman betrokken bij de bouw van het woonblok Sarphatistraat 163-213 waarvan de gevel werd ontworpen door H.P. Berlage (zie aldaar).

Een van de bewoners van dit complex aan de Nieuwe Prinsengracht was Dr. Jacob Neubauer, beroemd Talmoedgeleerde en belangrijk man in de joodse gemeenschap.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: J. Meijer

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Prinsengracht 46-114 en 77-87

Bestemming/functie: Woningbouw van C.A. Bombach; eigendom diverse particuliere eigenaren

Status: m.u.v. nummers 102-114 en 77-87 alle gemeentelijk monument.

GM nummers 209031/209032/200480/209033/200485/210038

Bijzonderheden:

Cultuurhistorische beschrijving in AMIS zonder vermelding van joodse bewoningsgeschiedenis. Rond 1890 vond gronduitgifte plaats van het omvangrijke te bebouwen gebied tussen Nieuwe Prinsengracht en Nieuwe Achtergracht. Diverse ontwikkelaars/eigenbouwers onder wie J. Lobatto en W. van Lier verkregen hier bij veiling bouw kavels. Opmerkelijk is dat de verschillende ontwikkelaars besloten één architect de opdracht te verlenen: C.A. Bombach. Deze architect is ronduit interessant vanwege zijn enorme bouwproductie tussen 1883 en 1890, onder meer voor een groot aantal joodse opdrachtgevers. Vooral in de Plantagebuurt zijn woonhuizen en woningbouwcomplexen te vinden, maar ook bijvoorbeeld De Hollandse Schouwburg is een ontwerp van Bombach. Daarnaast bouwde hij de diamantslijperij aan de Recht Boomssloot en hotel/restaurant Het Gouden Hoofd aan het Rembrandtplein.

Aanbeveling:

Nummers 102-114 en 77-87 op aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Prinsengracht 47

Bestemming/functie: Woonhuis Leizer Asscher. Eigendom van Gemeente Amsterdam.

Status: RM4722

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Asscher was godsdienstonderwijzer en 'soufer' (wetschrijver). Belangrijk man in de joodse gemeenschap.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: J. Meijer

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Spiegelstraat 6

Bestemming/functie: Bank Lippmann Rosenthal. Nu woningen in particulier eigendom.

Status: RM518363

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. In 1869 werd op dit adres het eerste bankgebouw voor Lippmann en Rosenthal na hun vertrek van de Nieuwe Herengracht ontworpen door C. Outshoorn. In 1881 werd het pand uitgebreid door I. Gosschalk en in 1903 verving Ed. Cuypers het oude kantoor van Outshoorn door nieuwbouw (zie ook Nieuwe Herengracht 111).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: AMIS; Van Leeuwen

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Uilenburgerstraat 2-68

Bestemming/functie: Woningbouw Handwerkers Vriendenkring

Status: GM202037

Bijzonderheden:

Uitgebreide cultuurhistorische beschrijving AMIS met summiere verwijzing naar joodse cultuurgeschiedenis. Nieuwe Uilenburgerstraat dateert van na grootschalige sanering van Uilenburg rond 1920. Sanering vloeide voort uit Woningwet van 1901: woningen waren volgens gezondheidscommissie onbewoonbaar. Nieuw modern blok op nummer 2-68 gebouwd door architect J.H. Mulder in 1927 voor Handwerkers Vriendenkring (zie ook Nieuwe Achtergracht 140-144). Door leegstand na laatste grote deportaties van joodse bewoners in 1943 vielen panden ten prooi aan houtroof.

Aanbeveling:

Beschrijving in AMIS aanvullen met meer relevante cultuurhistorische achtergrond.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Uilenburgerstraat 112-116

Bestemming/functie: Badhuis; sectiepost Stadsreiniging

Status: GM202036

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving in AMIS zonder vermelding van joodse cultuurhistorie. Badhuis in 1923 gebouwd in opdracht van Publieke Werken; in 1941 door Duitsers aangewezen als speciaal joods badhuis.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Uilenburgerstraat 59 (voorheen 31)

Bestemming/functie: Directeurswoning bij Sophie Rosenthal Bewaarschool; nu opslagruimte.

Status: GM200495

Bijzonderheden:

In AMIS uitgebreide beschrijving joodse cultuurhistorie. Directeurswoning nog aanwezig op terrein gemeentelijke werkplaats. De woning is van groot belang als herinnering aan de joodse bewaarschool die door het bankiersechtpaar George Rosenthal en Sophie Rosenthal-May werd gesticht en gefinancierd. Een gedenksteen in de zuidgevel verwijst naar de voorgeschiedenis van het bouwwerk: 'De eerste steen gelegd op 15 juni 1887 door Robert Heinrich May oud dertien jaar en acht maanden en Frederik Martinus Cohen oud twaalf jaar en vijf maanden'. Architect C. Muysken.

Citaat uit beschrijving op AMIS d.d. 12 mei 2003: "Als joods erfgoed is het bouwwerk van grote cultuurhistorische waarde. Twee deskundigen, dr. Salvador Bloemgarten en de architect Izak Salomons pleitten daarom met klem voor behoud en restauratie. Zij beschouwen de woning als onderdeel van het ensemble van enkele belangrijke gebouwen die herinneren aan het joodse verleden van deze buurt. De bewaarschool, aldus Salomons, 'werd een van die wonderlijke voorbeelden van het uitgebreide stelsel van sociale en filantropische instellingen waar de joodse bevolking van Amsterdam van oudsher groot in is geweest'. De faam van de school was al snel zo groot dat de dertienjarige koningin Wilhelmina en haar moeder koningin-regentes Emma in april 1893 hun belangstelling toonden door een bezoek te brengen aan dit toonbeeld van moderne kinderopvang.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Uilenburgerstraat 91

Bestemming/functie: Synagoge uit 1766; nu restauratieatelier/sjoel/concertzaal in eigendom van Gemeente Amsterdam.

Status: RM5798

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Was typische volkssjoel midden in jodenbuurt; interieur in oorlog leeggeplunderd. In 1954 door Gemeente Amsterdam gekocht als onderkomen voor restauratieatelier. In juni 2007 is in het stadhuis van de Gemeente Amsterdam een convenant gesloten tussen de Gemeente Amsterdam, het Nationaal Restauratie Centrum - de huidige huurder van de synagoge - en de Stichting Uilenburgersjoel. De Gemeente Amsterdam helpt het NRC aan nieuwe behuizing en de Stichting Uilenburgersjoel wordt na deze verhuizing huurder van de Uilenburgersjoel. Dit gaat in 2008 gebeuren. De Gemeente Amsterdam draagt voor een belangrijk deel bij aan de kosten van verhuizing van het NRC, waartoe ook de Stichting Uilenburgersjoel zal bijdragen.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Nieuwe Uilenburgerstraat 173-175

Bestemming/functie: Boas Complex

Status: RM498635 t/m 498640

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Ten tijde van ingebruikneming in 1879 grootste diamantslijperij van Europa met 357 slijpmolens. Gebr. Boas hadden als eerste eigen fabriek (architect J.W. Meijer). Fabriek is meest monumentale overblijfsel diamantindustrie in Amsterdam. Op terrein slijperij werd in 1887 kleine synagoge voor de buurt gebouwd (chewresjoel). Pand begin jaren '90 grondig gerenoveerd door Gassan; chewresjoel afgebroken. Opnieuw diamantslijperij met joodse traditie in dit pand.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Oudeschans 92

Bestemming/functie: Afdeling Joodse Raad; nu woonfunctie, particulier eigendom.

Status: RM4042

Bijzonderheden:

Cultuurhistorische beschrijving in AMIS zonder verwijzing naar joodse geschiedenis. In pand huisde in de oorlog afdeling “Hulp aan vertrekkenden” van de Joodse Raad.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Paardenstraat 11-13

Bestemming/functie: Diamantslijperij R.C. Ziekenoppasser; nu appartementen en bedrijfsruimte in particulier eigendom.

Status: geen

Bijzonderheden:

Middelgrote diamantslijperij met 62 slijpmolens midden in de stad bij het uitgaanscentrum aan het Rembrandtplein en Amstelstraat, gebouwd in 1876. In 1905 werd het gebouw aangekocht door de cacao- en chocoladefabriek Bensdorp, die om de hoek aan de Amstel was gevestigd.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: BMA

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Peperstraat 23-25, Rapenburg 20 en 24

Bestemming/functie: Woonblok met winkels; nu woningen, bedrijfsruimte en horeca in particulier eigendom.

Status: GM200493

Bijzonderheden:

Beschrijving in AMIS met summiere verwijzing naar joodse geschiedenis. Complex gebouwd in opdracht van Emanuel Barend en Joseph Barend Speijer, beiden van oorsprong diamantklovers die zich ontwikkelden tot kleine particuliere eigenbouwers. Interessant gegeven is, zowel stedenbouwkundig als cultuurhistorisch, dat dit het eerste woningbouwcomplex is op de strook aan de voormalige Rapenburgerkade waar zich tot eind 19e eeuw een aaneengesloten en deels bewoonde lage bedrijfsbebouwing bevond, midden in de overbevolkte jodenbuurt. Als onderdeel van het blok is Rapenburg 22 tijdens de oorlog waarschijnlijk door houtroof zodanig vervallen geraakt dat het in 1981 is vervangen door nieuwbouw.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Kerklaan 36

Bestemming/functie: Artis/kantoorgebouw.

Status: RM518278

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Vóór de oorlog horecagelegenheid.

Redengevende omschrijving vermeldt gebruik als Bevolkingsregister van 1941-1986. Op 27 maart 1943 onderneemt verzetsgroep poging bevolkingsregister te vernietigen. Architect G.B. Salm (1868).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Kerklaan 61

Bestemming/functie: Gebouw Plancius; nu Verzetsmuseum. Eigendom van VvE.

Status: RM518400

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving in AMIS met vermelding joodse cultuurhistorie. Gebouw in 1876 gesticht door joodse zangvereniging 'Oefening baart kunst', opgericht in 1854 door joodse diamantbewerkers. Bouw Plancius werd mogelijk door sterk gestegen lonen diamantbewerkers in Kaapse Tijd. Eerste steen gelegd op 27 mei 1876. Grote zaal met ruim 1000 stoelen gebruikt voor muziekuitvoeringen van o.a. Amsterdamse Orkestvereniging, latere Concertgebouworkest. Plancius werd ook gebruikt voor feesten en partijen en synagogediensten op joodse feestdagen; later ook voor belangrijke politieke bijeenkomsten. Plancius was in die zin decennialang bolwerk joods-socialisme in Amsterdam. Pand in 1913 verkocht aan J.H. Pimentel en gebruikt als garage. Sinds 1999 Verzetsmuseum.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Middenlaan 2

Bestemming/functie: Hortus Botanicus

Status: RM

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving in AMIS zonder vermelding van joodse cultuurhistorie.

Monumentnummers:

4109 = nr 2, kasgebouw Hortus

4110 = ingangshek tussen kasgebouw en woonhuis

518273 = nr. 2A en 2B, de tuinmanswoning, thans entreegebouw Hortus

518272 = nr. 2C-2G, Hugo de Vrieslaboratorium van Van der Mey

518276 = nr. 2H-K, speelhuis/'zaadkoepel' 1877, aan linkerzijde van laboratoriumgebouw

Hugo de Vries, hoogleraar fysiologie en anatomie en Nobelprijswinnaar, werd in 1896 directeur van de Hortus. Onder zijn leiding werd Hortus sterk uitgebreid. Samen met Artis vormde Hortus bovendien belangrijke ontmoetings- en ontspanningsplek voor joden in de Plantage.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Bloemgarten; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Middenlaan 4a

Bestemming/functie: Rika Hopper Theater, later Desmet; nu Paul Weyenberg Studio's.

Status: GM205059

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Van 1879 tot 1927 Frascati Theater; in 1927 overgenomen door echtgenoot van Rika Hopper. Gevel toen verbouwd door J. Boterenbrood in art décostijl. In oorlog door Duitsers aangewezen als joods theater. Na de oorlog lang als bioscoop Desmet in gebruik geweest.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Middenlaan 10

Bestemming/functie: Zichron Ja'akov Verzorgingshuis; nu woonbestemming, eigendom van VvE.

Status: GM205032

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Welgestelde joden woonden in de Plantage Middenlaan. In 1925 was 50% van de bewoners joods. Er stonden verscheidene verzorgingstehuizen waaronder Zichron Ja'akov. Dit tehuis verhuisde later naar de Henri Polaklaan.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Middenlaan 20a/20b

Bestemming/functie: Dubbel woonhuis. Nu appartementen in particulier eigendom.

Status: GM205035

Bijzonderheden:

Uitgebreide beschrijving in AMIS zonder vermelding van joodse geschiedenis. Woonhuis van belangrijke Amsterdamse diamantair D.L. van Moppes. Pand ontworpen door I. Gosschalk in 1875, midden in de Kaapse Tijd. Van Moppes had op nummer 14 een kleine slijperij, die hij in 1884 door architect I.W. Meyer liet uitbreiden naar een capaciteit van 393 slijpmolens; na Boas en De Diamantslijperij Maatschappij in grootte de derde slijperij van de stad.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Middenlaan 22

Bestemming/functie: Café Eik&Linde

Status: Aandachtslijst (Cie. Dooijes)

Bijzonderheden:

Café naast Hollandsche Schouwburg. Begin 19e eeuw lag Eik&Linde op terrein van Artis; is nog steeds dierenverblijf, “Het Wolvenhuis”. Aan buitenmuur bevindt zich plaquette die aan eerste Eik&Linde herinnert. Daarna verhuisde café naar Plantage Middenlaan 46, vervolgens naar 16 en uiteindelijk naar 22, de voormalige koffiekamer van de Hollandse Schouwburg. Café was centrum (joods) cultureel leven.

Aanbeveling:

Op gemeentelijke monumentenlijst plaatsen en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Plantage Middenlaan 16

Plantage Middenlaan 22

Bron: Hendriks/Van Velzen; www.eikenlinde.nl

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Middenlaan 24

Bestemming/functie: Hollandsche Schouwburg; eigendom van Gemeente Amsterdam.

Status: RM4111

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. In 1892 geopend als Artis Schouwburg, later omgedoopt tot Hollandsche Schouwburg. Door ligging in Plantage, waar veel joden woonden, was theater nauw verbonden met joodse gemeenschap. Stukken van Herman Heijermans (1864-1925) gingen hier in première; Louis Davids maakte hier furore. Vanaf september 1941 werd het Joodse Schouwburg en in de zomer van '42 het beruchte verzamelpunt van joden die op transport gingen. Eind 1943 was Amsterdam 'Judenrein' en werd gebouw gekocht door vleeswarenfabrikant. Sinds 1962 gedenkplaats. Architect C.A.Bombach (1857-1917).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Middenlaan 31-33

Bestemming/functie: Talmoed Torah/Crèche Huize Henriëtte; St. Hubertushuis, eigendom van Stichting Ymere.

Status: GM200261

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Pand in 1882 door Isaac Gosschalk voor vereniging Talmoed Torah gebouwd met grote synagoge op verdieping (TT verhuisde in 1924 naar Tweede Boerhaavestraat). Zuigelingen- en kinderopvangcrèche Huize Henriëtte was bij opening in 1924 modernste kinderdagverblijf van de stad. Joodse instelling waar ook niet-joodse kinderen welkom waren. In oorlog crèche voor opvang baby's/kinderen van mensen in Hollandsche Schouwburg. Crèche in 1979 afgebroken t.b.v. het 'Moederhuis' van Aldo van Eyck.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno; Hendriks/Van Velzen

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Middenlaan 48/hoek Plantage Westermanlaan 17

Bestemming/functie: Beth Menoecha (Huis van Ruste); nu Lancasterhotel, eigendom van Lancasterhotel Onroerend Goed BV.

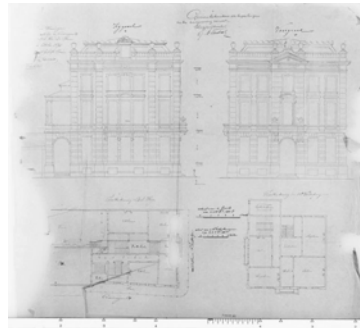
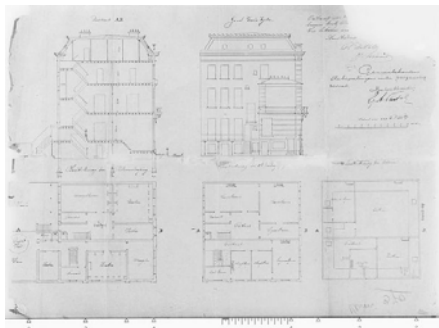
Status: GM200087

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Beth Menoecha was grootste joodse bejaardentehuis in Nederland. Na oorlog verhuisd naar leegstaand Portugees Israëlitisch Ziekenhuis in Henri Polaklaan. In 1976 gefuseerd met Beth Shalom (Huis van de vrede) in Buitenveldert.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Middenlaan 80

Bestemming/functie: Portugees Israëlitisch Jongensweeshuis Aby Jetoniem (Vader der Wezen). Nu woningen, particulier eigendom.

Status: GM200265

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Op de Plantage Middenlaan bevonden zich verscheidene joodse verzorgingstehuizen zoals dit jongensweeshuis op nummer 80 (sinds 1930 daar gevestigd). Architect A.L. van Gendt (1885).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Plantage Parklaan 9

Bestemming/functie: Woonhuis Hugo de Vries/Vereniging Beth Jisroel 1919-1941/Jeugdsjoel. Nu kantoor; eigendom van Alphabet City BV.

Status: GM200417

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Nobelprijswinnaar Hugo de Vries bewoonde pand van 1884 tot 1916. Sinds 1919 in gebruik door joodse vereniging Beth Jisroel (Huis van Israël): sociëteit voor joodse jeugd. Kort voor oorlog onderdak voor Liberaal Joodse Gemeente. In 1941 afdeling Joodse Raad in pand. Na oorlog hoofdkantoor Joodse Gemeente; in jaren '70 verhuisd naar Van der Boechorststraat in Buitenveldert. Op hek rondom Hortus tegenover Plantage Parklaan 9 gedenkplaat voor Hugo de Vries die werkzaam was in laboratorium van de Hortus.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Henri Polaklaan 6-10

Bestemming/functie: Portugees Israëlitisch Ziekenhuis. Nu wooneenheden; eigendom van Humanistische Bouwstichting Bejaardenhuisvesting.

Status: GM200085

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Ziekenhuis ingewijd in 1916. Architect Harry Elte. Aan gevel pelikaan met jongen (symbool Portugees-Israëlitische gemeente). Na de oorlog gebouw in gebruik door Joodse Invalide; gebouw Weesperplein was te groot geworden. Naam Joodse Invalide veranderd in Beth Shalom (Huis van de Vrede), in jaren '70 verhuisd naar Kastelenstraat in Buitenveldert.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Henri Polaklaan 9

Bestemming/functie: ANDB, nu vakbondsmuseum. Eigendom van Stichting Behoud
Diamant.

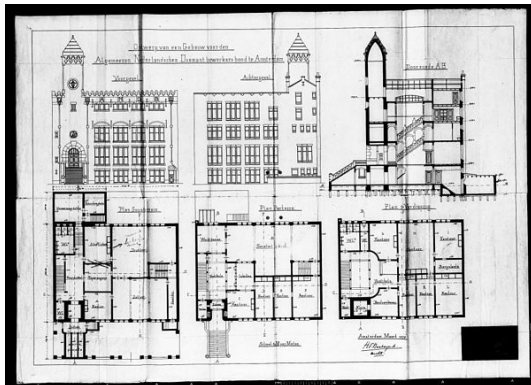
Status: RM1509

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. In 1900 geopende 'burgt van den arbeid', museum sinds 1991. Pand speelde decennialang buitengewoon belangrijke rol voor joodse diamantbewerker. 'Gesamtkunstwerk' van H.P. Berlage en R.N. Roland Holst. Museum besteedt aandacht aan strijd en emancipatie van arbeidersbeweging en aan rol van veelal joodse diamantbewerker daarin. Interessant is de relatie tussen Berlage en Henri Polak, die er als gemeenteraadslid en voorzitter van de ANDB voor zorgde dat Berlage in de eerste decennia van de 20ste eeuw meerdere opdrachten verwierf zoals het stedenbouwkundig plan voor de Transvaalbuurt en de woningbouw voor de AWV aldaar.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: BMA; Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Henri Polaklaan 11b

Bestemming/functie: Woonhuis Jac. Baars (architect)

Status: GM205015

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Woonhuis joodse architect Baars in stijl Frank Lloyd Wright. Baars was binnen en buiten de joodse gemeenschap een belangrijk architect.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Henri Polaklaan 11a

Bestemming/functie: Woonhuis Dr. Pinkhof. Nu Huize de Plantage. Eigendom van VvE/Gebroeders Warmerdam Vastgoed.

Status: Geen

Bijzonderheden:

Dr. Hermanus Pinkhof (1863-1943) was vooraanstaand arts met vele functies in joodse en niet-joodse gemeenschap.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: J.Meijer; www.jodeninederland.nl

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Henri Polaklaan 14

Bestemming/functie: 'Schaakhuis'; bijeenkomsten Zionistische vereniging. Nu woonfunctie; particulier eigendom.

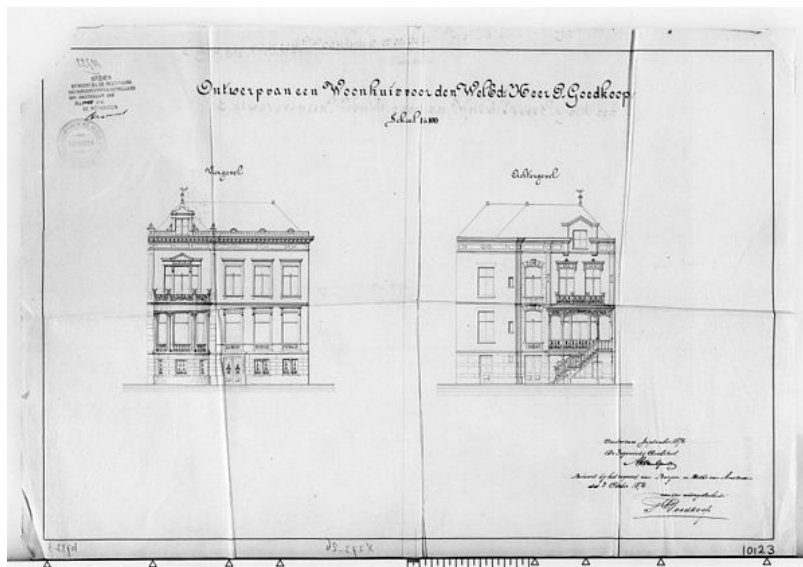
Status: GM200175

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Architect A.L.van Gendt. In verenigingsgebouw 'Het Schaakhuis' huurde sinds 1935 religieus zionistische beweging – Mizrachi – ruimte voor bijeenkomsten.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Henri Polaklaan 17

Bestemming/functie: Woonhuis Opperrabbin L.H.Sarlouis; nu woonhuis, eigendom van VvE.

Status: Geen

Bijzonderheden:

Lodewijk Sarlouis (1884-1942) - Eliazar Naphtali voor de synagoge - doorliep de joodse lagere school, de latere Herman Elteschool, te Amsterdam en daarna het Nederlandsch Israëlietisch Seminarium aldaar, dat destijds door J.H. Dünner werd geleid. Aan de Universiteit van Amsterdam legde hij op 12 juli 1907 het voor seminaristen gebruikelijke kandidaatsexamen in de klassieke letteren af. Vanaf 1906 was Sarlouis leraar bij het godsdienstig genootschap Beis Hamidrasj te Amsterdam. Op 15 december 1909 verwierf hij de hoogste aan het Seminarium bereikbare titel, die van moré. Daarna leidde hij enkele jaren het godsdienstonderwijs aan de eerder genoemde Elte school. Na het overlijden van Dünner, die behalve rector van het Seminarium opperrabbin van Noord-Holland was, werd Sarlouis aangesteld tot rabbin van de Nederlandsch-Israëlietische Hoofdsynagoge van Amsterdam, naast de rabbinen A.S. Onderwijzer en J. Vredenburg. Op 28 maart 1912 werd hij geïnstalleerd. Hij bleef betrokken bij het onderwijs en bij de stichting die de Joodse H.B.S. oprichtte (zie Herengracht 501).

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Prinsengracht 263

Bestemming/functie: Anne Frankhuis; eigendom van Anne Frank Stichting.

Status: RM4296

Bijzonderheden:

Uitgebreide beschrijving in AMIS. Symbool voor nazi-terreur in Nederland.

Bron: AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Rapenburgerstraat 103-105

Bestemming/functie: Bewaarschool; nu woningen.

Status: GM206034

Bijzonderheden:

Cultuurhistorische beschrijving in AMIS met aandacht voor joodse geschiedenis.

De bewaarschool is in 1862 door W.J.J. Offenbergh ontworpen als Nederlands Israëlitische Armenbewaarschool. In 1890 verbouwd naar ontwerp van G.B. Salm tot Nederlands

Israëlitische Godsdienstschool voor meisjes. Rapenburgerstraat 103-105 is niet de eerste bewaarschool die architect W.J.J. Offenbergh (1812-1873) ontwierp. Uit archiefgegevens in

het Gemeentearchief blijkt dat hij in 1859 ook de inmiddels verdwenen bewaarschool

ontwierp voor Rapenburgerstraat 52 in opdracht van het Bestuur voor Nederlands Israëlitische Minvermogenen.

Bron: AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Rapenburgerstraat 109

Bestemming/functie: Beth Hamidrasj Ets Haim (Leerhuis Boom de Levens). Nu kantoren;
eigendom van Administratiekantoor W.G.Holland/de heer Mock.

Status: RM518506

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving in AMIS met vermelding joodse cultuurgeschiedenis. Beth Hamidrasj werd in 1740 door hoogduitse joden opgericht ter bevordering van studie van torah en joodse wetten; leerhuis werd studiecentrum van joods Amsterdam, eerst in Driitt Sjoel en sinds 1883 in Rapenburgerstraat. In pand waren studeervertrekken, spreekzalen, bibliotheek en synagoge. Na oorlog betrok een fabriek het pand; in 1973 ingrijpende restauratie. Extra vloer in synagoge geplaatst t.b.v. kantoorruimte. Plafond synagoge in redelijk originele staat. Tot begin jaren 2000 kantoor Nieuw Israëlitisch Weekblad. Architecten: vader en zoon Salm (1883).

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Rapenburgerstraat 169-171

Bestemming/functie: Meisjesweeshuis; nu woningen en café. Eigendom van VvE.

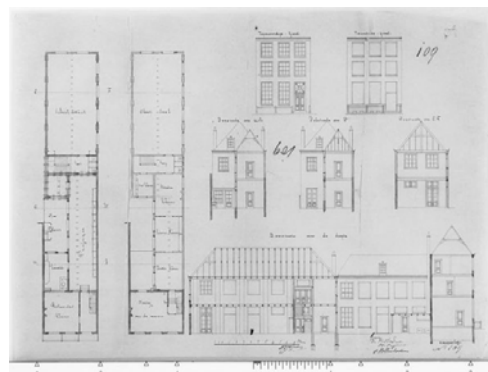
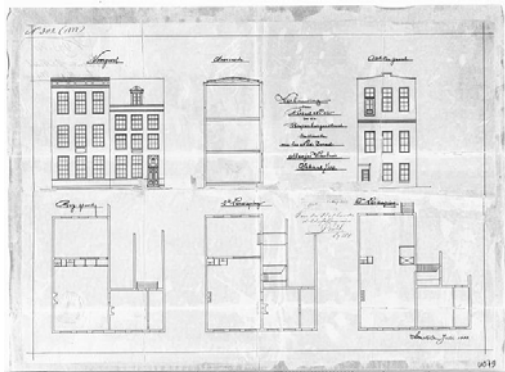
Status: RM4791/4792

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS, wel speech wethouder t.g.v. aanbrenge gevelsteen in 2003. Eén van de vele vormen van joodse liefdadigheid. In 1761 werd Nederlands Israëlitisch Weesmeisjes Collegie opgericht: wezen werden bij nabestaanden of familie opgevangen, financieel ondersteund door het Collegie. In 1861 werd het weeshuis geopend in twee naast elkaar gelegen panden die later flink uitgebreid zouden worden. Voor kinderen van ouders die lid waren geweest van joodse gemeente.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Rapenburgerstraat 167-179 v.l.n.r.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Rapenburgerstraat 173

Bestemming/functie: Rapenburgersjoel sinds 1799; nu kantoorfunctie, eigendom van Mirol Investment BV.

Status: RM4793

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Verlichte joodse gemeente Adath Jeshurun, voortgekomen uit vereniging Felix Libertate trok in 1799 in pand; eerder was men samengekomen in huis van Lopes Suasso aan Nieuwe Herengracht. Afscheiden gemeente met eigen begraafplaats in Overveen. In 1808 door Lodewijk Napoleon samengevoegd met bestaande joodse gemeente. Later zetel Opperrabbinat. Pand in 1950 verbouwd tot kantoor; alleen nog davidsster in vloer van hal zichtbaar overblijfsel van synagoge.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Rapenburgerstraat 175-179

Bestemming/functie: Nederlands Israëlitisch Seminarium; nu kantoorfunctie, eigendom van Blue Capital Europe.

Status: RM4794

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Opleiding tot rabbijn ging in 1839 in dit pand van start. Autoriteit seminarium vooral gevestigd onder leiding van Dr. J.H. Dünner, rector en tevens Opperrabbijn van Amsterdam. Combineerde joods onderwijs met gymnasiumopleiding. Pand is rond 1990 symmetrisch gemaakt na sloop rechter buurpand.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving. (Zie ook: Evelien Gans 'Jaap en Ischa Meijer. Een joodse geschiedenis 1912-1956' hoofdstuk 2: leven van Jaap Meijer op het Nederlands Israëlitisch Seminarium).

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Recht Boomssloot 14

Bestemming/functie: Diamantslijperij; in 1978 verbouwd tot appartementen.

Status: RM518413

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Slijperij van S.W. Boas, geopend op 27 oktober 1889. Aantal molens: 86. Architect C.A. Bombach (1889).

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Bloemgarten; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Reguliersbreestraat 26-28

Bestemming/functie: Theater Tuschinski; eigendom van Pathé Theaters BV.

Status: RM4828

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Abraham Icek Tuschinski (1886-1942) kwam op jonge leeftijd uit Polen naar Rotterdam waar hij zich in de theaterwereld begaf. Direct na de eerste wereldoorlog besloot hij met poolse joden Gerschtanowitz en Ehrlich op zogenaamde Duivelsdriehoek aan Reguliersbreestraat een theater te bouwen. Ontwerper was Klaphaak, maar persoonlijke smaak Tuschinski sterk vertegenwoordigd.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Rembrandtplein

Bestemming/functie: Hotel Schiller op nr. 26-36

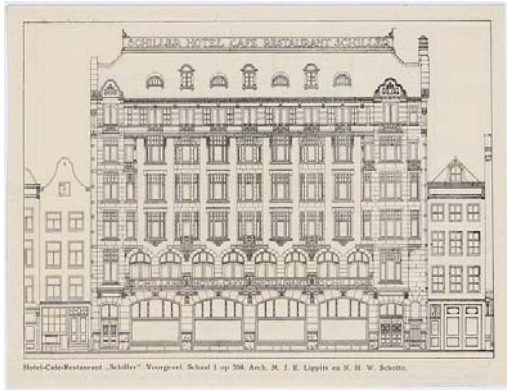
Status: RM518369

Bijzonderheden:

Rembrandtplein was bron van werkverschaffing en uitgaanscentrum voor bewoners jodenbuurt. Schiller was trefpunt joodse kunstenaars en schrijvers zoals Herman Heijermans. Hotel kwam tot stand in twee fasen (1912-1913, 1914-1915). Opdrachtgever tot de bouw was de heer Fritz Schiller, directeur van de N.V. tot Exploitatie van het restaurant 'Schiller'. De architecten waren M.J.E. Lippits en N.H.W. Scholten. Schiller enig overgebleven établissement. Overige café's en theaters zoals Nieuwe Karseboom, De Kroon, De Mil, Rembrandtpleintheater zijn verdwenen.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Roetersstraat 170-172 (zie ook Nieuwe Achtergracht 140-144)

Bestemming/functie: Bioscoop Kriterion.

Status: GM211033

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Architecten: G.H. Kleinhout & A.J. van der Steur/J. Teders (C.B. Posthumus Meyjes); ontwerp: 1924/1950 (1898). Bioscoop 'Kriterion' aan de Roetersstraat is oorspronkelijk gebouwd als uitbreiding op het voormalige verenigingsgebouw van de Handwerkers Vriendenkring aan de Nieuwe Achtergracht naar ontwerp uit 1898 van C.B. Posthumus Meyjes. Aan de Nieuwe Achtergracht waren vergaderzalen, kantoren en woningen ondergebracht en ook een feestzaal aan de achterzijde. De uitbreiding door architecten G.H. Kleinhout & A.J. van der Steur in 1924 sloot aan op de feestzaal die werd verbouwd tot theaterzaal. In de loop der tijd is de zaal afgescheiden van het gebouw aan de Nieuwe Achtergracht en betrokken bij Kriterion. Ondanks latere verbouwingen is de structuur grotendeels bewaard gebleven en is ook de oorspronkelijke aankleding her en der te herkennen.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Rokin 140-142

Bestemming/functie: Maison de Bonneterie; eigendom van Maison de Bonneterie Onroerend Goed BV.

Status: RM5024

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Josef Cohen en Rosa Cohen-Wittgenstein begonnen in 1889 winkeltje in gebreide goederen dat uitgroeide tot warenhuis De Bonneterie. In 1907 gaven de Cohens A. Jacot (1864-1927) opdracht tot het ontwerpen van een luxueus modepaleis, ter vervanging van de door hen in de loop der jaren aangekochte pandjes. Gebouw aan Rokin in werd op 15 maart 1909 geopend.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Sarphatistraat 47-55

Bestemming/functie: Amsterdamsche Bank/Lippman Rosenthal; nu eigendom van Amrobank BV.

Status: GM210049

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Het pand werd in 1928 gebouwd voor De Amsterdamsche Bank naar een ontwerp van architect C.B. Posthumus Meyjes. In augustus 1941 werd in dit pand door de duitse bezetter de beruchte roofbank Lippman Rosenthal (LIRO) gesticht; de naam van het bekende joodse bankiershuis in de Nieuwe Spiegelstraat werd voor deze bank misbruikt (zie ook Nieuwe Spiegelstraat 6). Bank speelde onder druk van bezetters slechte rol in oorlog. LIRO beheerde naar schatting 3 tot 4 honderd miljoen gulden aan joods vermogen. Dit werd door nazi's gebruikt om de kosten van het duitse apparaat te betalen alsmede die van de joodse raad, de inrichting van Kamp Vught en die van Kamp Westerbork.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Sarphatistraat 163-213/Valckenierstraat 66

Bestemming/functie: Woningbouwcomplex; nu deels in eigendom van Woonstichting De Key en deels particulier eigendom

Status: GM208054/200528

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Architecten: H.P. Berlage en A.J. Tymensen (1908-1910). Van belang vanwege joodse bewoningsgeschiedenis Sarphatistraat in het algemeen en dit blok in het bijzonder. Familie M.H. Gans (auteur Memorboek, standaardwerk op gebied joodse geschiedenis in Nederland) woonde op nummer 167. Het Joods Begraffeniswezen was tot eind jaren '70 gevestigd op nummer 173.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Singel 46-48

Bestemming/functie: Confectiebedrijf A.Cohen&Co.

Status: RM5269 (vanwege monument)

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving zonder aandacht voor joodse cultuurgeschiedenis. Architect A. Moen (1879-1950) ontwierp in opdracht van Cohen in 1920 nieuwbouw voor confectiebedrijf hoek Singel/Roomolenstraat waarvoor twee oude panden werden gesloopt.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Singel 262

Bestemming/functie: Uitgeverij Querido; eigendom van BV Uitgeverijen Singel 262.

Status: RM5328

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Emanuel Querido (1871-1943 Sobibor) opende in 1898 zijn eerste boekhandel, gaf in 1904 zijn eerste boek uit, begon in 1911 een verzendboekhandel, werd in 1915 chef boekenafdeling Bijenkorf en richtte op 10 augustus 1915 Em. Querido's Uitgeversmaatschappij op. In jaren '30 gespecialiseerd in 'Exilliteratur' samen met Allert de Lange.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: BMA

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Singel 347/Spuistraat 288-292 (zie ook Kalverstraat 66-72)

Bestemming/functie: Gebr. Gerzon kantoren en magazijnen; eigendom van Pronam Aurora BV.

Status: GM203063

Bijzonderheden:

Monumentenbeschrijving in AMIS met summier vermelding joodse cultuurgeschiedenis. Architect A.Moen (1922/23). Het mode- en confectieatelier van de Gebroeders Gerzon heeft een belangrijke rol gespeeld in de Amsterdamse en Nederlandse textielindustrie in het Interbellum. Van de vele filialen die Gerzon in deze periode opende, is de winkeluitbreiding van 1917 in de Kalverstraat/Nieuwezijds Voorburgwal in deze context van belang, omdat ook dit gebouw door A. Moen ontworpen is. Het confectie-atelier Gerzon, waar in hoogtijdagen maar liefst 1000 personeelsleden werkzaam waren, diende ook voor veelbesproken modeshows. Reeds in 1926 uitbreiding, eveneens door Moen.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Sint Antoniesbreestraat 69

Bestemming/functie: Huis De Pinto; nu openbare bibliotheek. Eigendom van Amsterdams Monumenten Fonds.

Status: RM5431

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Enig overgebleven pand dat aan joodse verleden van de straat herinnert. Straat was voor de oorlog vrijwel 100% joods bewoond. Isaac de Pinto werd op 20 april 1717 in Amsterdam geboren als tweede zoon van de zeer vermogende Portugees-joodse koopman David de Pinto en Lea Ximenes Belmonte. De vader van Isaac behoorde op zijn vijftigste verjaardag tot de tien rijkste sefardiem in Amsterdam en kon met een jaarlijks inkomen van 28.000 gulden op ruime voet leven. Het 'Hof van de edele Heer De Pinto' is een van de mooiste voorbeelden van de welvaart van Sefardische kooplieden. "Zo rijk als De Pinto" was spreekwoord in arme jodenbuurt. In 19e eeuw werd huis als bedrijfsruimte gebruikt en raakte in verval. In 1977 is huis in oude staat teruggerepareerd. Zowel bouwfase uit 1602 van Jan Janszoon Carel als die van De Pinto uit 1686 zijn goed ter herkennen in interieur.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Sint Antoniesluis/Jodenbreestraat 1

Bestemming/functie: Huisje van Gosler, ijzer- en metaalhandel; nu café met terras, eigendom van Immobrew Nederland BV.

Status: RM2028

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Oude Schans met sluis was niet-officiële grens jodenbuurt. Pakhuisje enig overblijfsel dat nog herinnert aan Joden Houttuinen.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigevano

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Professor Tulpplein 1

Bestemming/functie: Amstel Hotel

Status: RM4741

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Het op initiatief van dr. Samuel Sarphati gebouwde Amstel Hotel werd in 1867 als eerste en lange tijd enige hotel van internationale allure in Amsterdam geopend. Het ontwerp was van architect C. Outshoorn, ook bekend als ontwerper van het in 1929 door brand verwoeste Paleis voor Volksvlijt op het Frederiksplein. Amstel Hotel maakte deel uit van de ambitieuze (uitbreidings)plannen van Samuel Sarphati voor de stad in de jaren '60 van de 19e eeuw.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: BMA

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Professor Tulpstraat (1865-1875)

Bestemming/functie: Woningen; nu woningen in particulier eigendom.

Status: GM200462; even zijde nummers 2 - 28 (oorspronkelijk 2-8)

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. De Professor Tulpstraat staat aan de basis van dit onderzoek. Toen Bureau Monumentenzorg eind jaren '90 deze 19^e eeuwse woonhuizen in het kader van het Gemeentelijk Monumenten Project niet voldoende bijzonder achtte om als monument te worden aangewezen en er een omvangrijk sloop-/nieuwbouwplan bekend werd gemaakt, werd er van verschillende kanten op de joodse geschiedenis van deze panden gewezen; het joods cultuurhistorisch erfgoed dat zich in deze panden bevond, zou ze wellicht monumentwaardig maken. Nader onderzoek wees uit dat de in oorsprong niet specifiek joods bewoonde straat in de Kaapse Tijd inderdaad veel joodse diamantairs huisvestte, die er hun kantoren vestigden. Een belangrijke verbouwing in de Tulpstraat vond plaats in 1920 toen de Amsterdamse joodse architect Harry Elte – wiens bureau sinds 1917 in Tulpstraat nummer 11 gevestigd was - de nummers 4 en 6 voor de diamantair M. Saks onder handen nam. Het kantoorpand op de hoek van de straat, de voormalige stallen en koetshuis op nummer 2 tegenover het Amstel Hotel, is ook ten behoeve van diamantairs verbouwd.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Valkenburgerstraat 202-210

Bestemming/functie: Woonblok uit 1877; eigendom van Corporatie De Woonmaatschappij.

Status: Orde 2 (geselecteerd als GM maar nog niet aangewezen)

Bijzonderheden:

Cultuurhistorische beschrijving in AMIS met verwijzing naar joodse historie. Wooncomplex uit 1877 gebouwd in opdracht van W.A. Spijer. De eerste steen werd gelegd door Mietje W. en Elisabeth J. Spijer op 26 augustus 1877 getuige de nog aanwezige gevelsteen. W.A. Spijer stond in joodse gemeenschap bekend als gelovig man die actief was op gebied van liefdadigheid. Dit blok woningen aan de van oorsprong smalle Valkenburgerstraat is te beschouwen als een eerste, zeer zorgvuldige vorm van stadsvernieuwing in een buurt die toen al flink verpauperd was. Bij de sanering van de oude jodenbuurt (Marken en Uilenburg) in de jaren 20, waartoe al in 1911 besloten was, bleef het woonblok gespaard. Na leegstand en houtroof tijdens oorlog in 1946 gerenoveerd door architectenbureau Göbel en Den Hertog. Door de grootschalige kaalslag ten behoeve van IJ-tunneltracé, feitelijk alleroudste tastbare overblijfsel van oude stedenbouwkundige situatie en joodse bewoningsgeschiedenis.

Aanbeveling:

Op Gemeentelijke Monumentenlijst plaatsen om redenen van joods cultureel erfgoed. AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: BMA; AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Verversstraat 18a

Bestemming/functie: Diamantslijperij J.M.Beffie

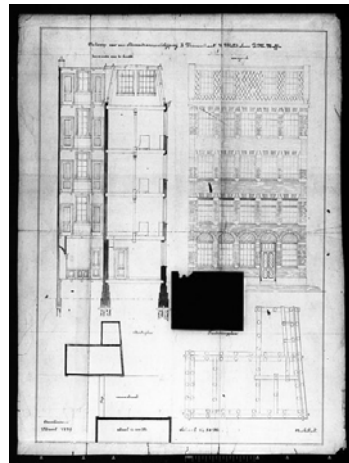
Status: GM200360

Bijzonderheden:

Architect J.W. Meyer (1884). 28 Slijpmolens. Betreft een uitbreiding van de slijperij van Beffie op Verversstraat 57, voorheen 15.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: AMIS

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Verversstraat 26

Bestemming/functie: Diamantslijperij A.L. Voorzanger & Co.

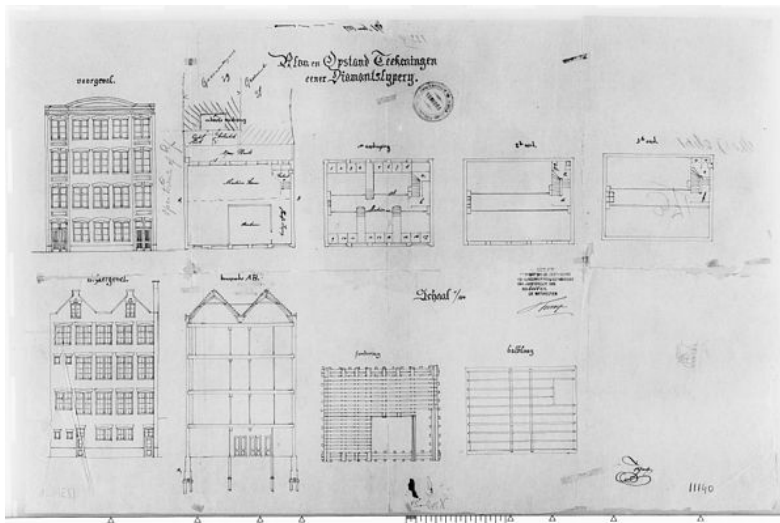
Status: Geen

Bijzonderheden:

Architect F.L. Janssen (1877). 72 Slijpmolens. In 1990 verbouwd tot woningen.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: NEHA; Beeldbank Stadsarchief Amsterdam

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Verversstraat 57 (voorheen 15)

Bestemming/functie: Diamantslijperij J.M. Beffie.

Status: Geen

Bijzonderheden:

Grote stoomdiamantslijperij in 1883 gebouwd naar ontwerp van J.W. Meyer. In 1985 verbouwd tot woningen (architect S. Visser). 39 Slijpmolens.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: BMA

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Mr. Visserplein 3

Bestemming/functie: Portugese synagoge

Status: RM3716

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. Snoge is onder leiding van stadsbouwmeester Elias Bouwman tussen 1671 en 1675 gebouwd op plek die was vrijgekomen na slechten van bolwerken. Hebreeuwse tekst boven toegangsdeur betekent: 'En ik, in Uw grote liefde, zal gaan in Uw huis'. In tekst zijn jaar 5432 (1672) en naam initiatiefnemer, rabbijn Aboab, verwerkt. Poort aan Muiderstraat dateert uit 19^e eeuw; gedecoreerd met pelikaan die haar jongen voert met eigen bloed, symbool van Portugese gemeente in Amsterdam. Interieur vrijwel in oorspronkelijke staat. Snoge in gebruik gebleven tot mei 1943; na oorlog opnieuw centrum Portugees joods leven in Amsterdam. Restauratie, waarbij hoofdstructuur ongemoeid zal worden gelaten, is op moment van verschijnen van deze rapportage in planfase.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Voormalige Stadstimmertuin 1

Bestemming/functie: School Publieke Werken/Joods Lyceum vanaf september 1941 (Amstelschool); eigendom van Gemeente Amsterdam

Status: GM212060

Bijzonderheden:

In AMIS uitgebreid beschreven als joods cultureel erfgoed. Op last van bezetter werd in september 1941 Joods Lyceum Amsterdam geopend, verzamelplek voor door bezetter van middelbare scholen verwijderde joodse leerlingen. Docenten waren ook joods: Jaap Meijer, Jacques Presser, Sem Dresden.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Voormalige Stadstimmertuin 2

Bestemming/functie: Joods Lyceum Maimonides; nu onderwijsinstelling. Eigendom van Stichting voor educatie en beroepsonderwijs Amsterdam.

Status: Geïnventariseerd

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. School startte in 1928 als orthodox-joodse HBS aan Herengracht; verhuisde in 1938 naar Stadstimmertuin na verbouwing door architect Jac. Baars. Na oorlog hervatte joodse HBS haar werkzaamheden, eerst als HBS, later als atheneum, havo, mavo. Eind jaren '50 werd het Maimonides Lyceum. In 1973 verhuisde school naar Buitenveldert.

Aanbeveling:

Op Gemeentelijke Monumentenlijst plaatsen om redenen van joods cultureel erfgoed en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Waterlooplein 3-29 (zie ook Jodenbreestraat 8-12)

Bestemming/functie: De Vries & Van Buren. Eigendom van BV Handelsonderneming Kroonenberg.

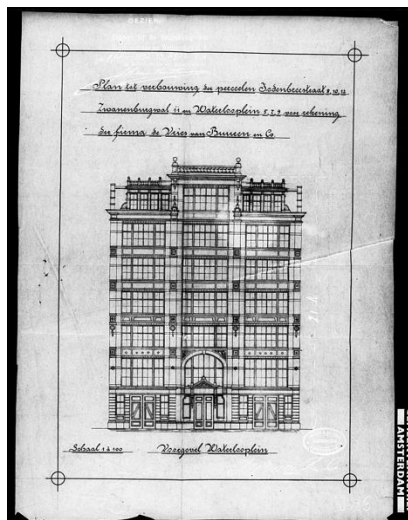
Status: Geen

Bijzonderheden:

In 1829 begonnen De Vries & Van Buren winkel in garen, band, kant en mutsen. Zaak aan Jodenbreestraat, doorlopend naar Waterlooplein, groeide uit tot gerenommeerde groothandel die goederen leverde aan marktkooplui in jodenbuurt.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Weesperplein 4

Bestemming/functie: Diamantbeurs; nu gemeentelijke instelling in eigendom van Gemeente Amsterdam na ingrijpende verbouwing in 1990.

Status: RM518478

Bijzonderheden:

Geen cultuurhistorische beschrijving in AMIS. 1889 initiatief van Commissie van Diamanhandelaren tot bouw eigen gebouw. Vereniging "Beurs voor de Diamanhandel" realiseerde in 1911 eigen behuizing op Weesperplein. Architect G.van Arkel (1858-1918). Gebouw was symbool van bloei van Amsterdamse diamanthandel.

Aanbeveling:

AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: Stoutenbeek/Vigeveno

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Weesperplein 15

Bestemming/functie: Chewresjoel van vereniging Ahawas Achiem; huidig gebruik Snackbar De Cantharel

Status: Geen

Bijzonderheden:

Tussen 1895 en 1904 zat in onderstuk (265 m²) chewre Ahawas Achiem, in sjoel naar ontwerp van architect E.M. Rood. Deze chewre ontstond rond 1875 en was oorspronkelijk gevestigd in de De Goedestraat. Gesloopt t.b.v. de bouw van Amstelbrouwerij verhuisde sjoel in 1887 naar Weesperplein: eerst op nummer 9, daarna op nummer 15 en vervolgens op nummer 5 (1904-1912?, ontwerp H. Elte). In 1913 is sprake van een tijdelijk onderkomen aan de Weesperstraat, hoek Lepelstraat, waar de chewre nog in hetzelfde jaar een nieuw onderkomen krijgt op de parterre van Swammerdamstraat 7. In 1926 werd nogmaals verhuisd, naar Mauritsstraat 12, ontwerp J.S. Baars. Opmerkelijk dat zowel Baars, Elte als Rood voor deze chewre gewerkt hebben.

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: C. Reijnders

Gegevens geïnventariseerd object

Adres: Zwanenburgwal 50-60 (oude nummering 38-40)

Bestemming/functie: Woonhuis suikerfabrikant Isaac Mocatta; nu woningen. Eigendom Gemeente Amsterdam/Woningbouwvereniging Ymere.

Status: Geen

Bijzonderheden:

Pand gebouwd in 1657 voor suikerfabrikant Isaac Mocatta (Mocado). Architect I.Gosschalk realiseerde verbouwing in 1865. Op 25 februari 1870 werd op eerste verdieping chowresjoel voor vereniging Halichot Olam Hagadadasa (Nieuw Genootschap Paden der Eeuwigheid) ingewijd. In 1876 kreeg firma Kattenburg vergunning voor lompenbergplaats op 3^e en 4^e verdieping. Door omvangrijke verbouwing in 1936 tot pakhuis vrijwel onherkenbaar op contour en onderpui na. In 1988 verbouwd tot wooncomplex (arch. S. Visser).

Aanbeveling:

Aandachtslijst JCE en AMIS aanvullen met relevante cultuurhistorische beschrijving.

Bron: J. Meijer/C. Reijnders